

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra kriminologie

Alternativní tresty – kriminologický pohled

Bakalářská práce

Alternative punishments – criminological perspective

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PaedDr. Petr PŘECECHTĚL

AUTOR PRÁCE

Gabriela SAAVEDROVÁ

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Českém Brodě, dne

Gabriela Saavedrová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této bakalářské práce, panu PaedDr. Petru Přecechtělovi, za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce. Mé poděkování patří též všem respondentům z řad pracovníků Probační a mediační služby ČR za spolupráci při získávání údajů pro výzkumnou část práce.

Gabriela Saavedrová

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá alternativami nepodmíněného trestu odnětí svobody z pohledu kriminologie. Teoretická část práce je rozdělena na tři kapitoly. První kapitola rozebírá základní pojmy, tedy trest, restorativní trestní justice a alternativní tresty. V druhé kapitole jsou charakterizovány jednotlivé druhy alternativních trestů. Třetí kapitola je věnována historickému kontextu a činnosti Probační a mediační služby ČR. Čtvrtá kapitola, empirická část práce, má za úkol nastínit postoj pracovníků Probační a mediační služby ČR k alternativním trestům domácího vězení a obecně prospěšných prací.

KLÍČOVÁ SLOVA

alternativní tresty * obecně prospěšné práce * Probační a mediační služba * restorativní justice * trest * trest domácího vězení

ANNOTATION

The bachelor's thesis deals with alternatives to unconditional imprisonment from the perspective of criminology. The theoretical part of the thesis is divided into three chapters. The first chapter discusses basic concepts of punishment, restorative criminal justice and alternative punishments. The second chapter, different types of alternative sentences are characterized. The third chapter is devoted to the historical context and activities of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic. The fourth chapter, an empirical part of the work, is intended to outline the attitude of workers of the Probation and Mediation Service of the Czech Republic towards alternative penalties of house arrest and community service.

KEYWORDS

alternative punishments * community service sentence * Probation and Mediation Service * restorative justice * punishment * house arrest sentence

Obsah

Úvod.....	7
1 Vymezení základních pojmů	9
1.1 Trest.....	9
1.1.1 Pojem a účel trestu.....	9
1.1.2 Teorie funkce trestu.....	12
1.1.3 Trest odnětí svobody	16
1.2 Restorativní justice.....	18
1.3 Probace a mediace	21
1.4 Alternativní tresty	23
1.4.1 Pojem a účel.....	23
2 Kriminologické aspekty alternativních trestů a jejich charakteristika	25
2.1 Výhody a nevýhody.....	25
2.2 Charakteristika jednotlivých druhů alternativních trestů	27
2.2.1 Domácí vězení.....	28
2.2.2 Obecně prospěšné práce	30
2.2.3 Peněžitý trest.....	31
2.2.4 Propadnutí majetku, Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty.....	32
2.2.5 Zákaz činnosti, Zákaz pobytu, Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	33
3 Subjekty realizující výkon alternativních trestů.....	35
3.1 Probační a mediální služba ČR.....	35
3.1.1 Platná právní úprava	35
3.1.2 Historický vývoj vzniku probace a mediace v České republice	36
3.1.3 Činnost služby	38

4	Empirická část.....	40
4.1	Cíl a metody výzkumu.....	40
4.2	Vlastní šetření – respondenti Probační a mediační služby.....	41
4.2.1	Trest domácího vězení	42
4.2.2	Trest obecně prospěšných prací	47
4.3	Vyhodnocení výzkumu	55
	Závěr.....	58
	Seznam použité literatury.....	59
	Seznam příloh	62
	Přílohy práce	63

Úvod

Alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody lze považovat za neustále aktuální téma, které je provázáno s problémem přeplněných věznic v České republice a s ekonomickou stránkou trestu odnětí svobody, který je pro stát finančně velmi nevýhodný. Zároveň lze však tvrdit, že je toto téma opomíjené, a to především z kriminologického hlediska, na rozdíl od trestněprávní roviny, ve které je téma zpracováváno ve většině odborných publikací. Alternativní tresty představují formu trestání, která nezatěžuje věznice ani státní rozpočet a zároveň výrazně posiluje roli oběti a umožňuje pachatelům své činy napravit. Z těchto důvodů jsem si téma alternativních trestů z kriminologického pohledu zvolila jako téma své bakalářské práce.

Téma alternativních trestů je zmíněno v několika desítkách odborných publikací, zejména trestněprávních. Ve většině těchto publikací je však zmíněno v podobě stručných kapitol, které slouží spíše k určité komparaci s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Čtenářům tak kapitoly podávají stručný přehled o alternativních trestech. Na českém trhu však není mnoho publikací, které se zabývají speciálně alternativními tresty. Téma zpracoval doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D., a to v monografii *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*, která se zabývá českou právní úpravou alternativních trestů a obsahuje komparaci s právními úpravami jiných států, zejména s úpravou slovenskou a rakouskou. Její druhé vydání bylo publikováno v roce 2014. Další významnou publikací je monografie z edice Beckovy příručky pro právní praxi *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, vydána v roce 2000. Na této monografii se podílel kolektiv soudců JUDr. Alexander Sotolář, JUDr. František Púry, Ph.D. a prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D. O této publikaci však nelze tvrdit, že by byla aktuální. Je tedy zřejmé, že ucelenou a aktuální publikaci, která by se alternativními tresty zabývala z jiného než trestněprávního pohledu, v současné době nenalezneme.

Cílem mé práce je podat přehled o alternativních trestech využívaných v České republice, popsat jejich hlavní výhody a nevýhody a kriminologické aspekty, podat stručný přehled o historickém vývoji a činnosti Probační a mediační služby České republiky jako nejdůležitějšího subjektu realizujícího výkon alternativních trestů

a část teoretických poznatků o alternativních trestech domácího vězení a obecně prospěšných prací komparovat s aplikační praxí probačních úředníků.

V teoretické části práce bude využita metoda rešerše odborné literatury a popis platné právní úpravy jednotlivých trestů a organizace a činnosti Probační a mediační služby. V části praktické bude k získání potřebných informací využita technika polostrukturovaného dotazníku. Získané odpovědi budou mezi sebou porovnány a shrnuty do jednotlivých závěrů.

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Trest

1.1.1 Pojem a účel trestu

Instituce trestu je stará jako lidstvo samo. Trestání se uplatňuje ve všech sférách lidského života, od trestání dětí a domácích zvířat, přes trestání žáků ve školách, sankce v pracovněprávních vztazích až po sankce v rámci trestního práva. Sankce tedy nemusí být nutně právní povahy, do pojmu trest spadají tresty morální, náboženské, tresty ve sportu a ve hře, tresty výchovné a v neposlední řadě tresty pracovní.

V právní rovině trestem rozumíme určitou újmu za porušení právní normy. Jelínek ve své publikaci uvádí tuto definici trestu: *Trestem rozumíme zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Trest, právní následek činu, na němž lpí vina, spočívá v právní újmě a ta je pachatelem činu pocíťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být jako taková přijímána.*¹ Znaky trestu formuloval anglický právní filozof H. L. A. Hart, a těmi jsou tyto:

1. zahrnuje bolest či jiný následek obvykle pokládaný za nepříjemný;
2. je ukládán za přešupek proti právním normám;
3. je ukládán skutečnému či alespoň přepokládanému pachateli za jeho skutek;
4. je vykonán (proveden) jinou osobou, než je pachatel;
5. je uložen a vykonán autoritou ustanovenou právním systémem, proti kterému byl spáchán přešupek.²

Názory na tresty a způsoby trestání odrážejí vždy kulturní a ekonomickou úroveň dané společnosti a její postoj k základním občanským právům a svobodám. Pojetí účelu trestu se v průběhu historie mění v závislosti na právním vědomí, zastávaných sociálních hodnotách, popřípadě převládajícím filozofickým směru

¹ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 7. vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, s. 395.

² LATA, Jan. *Účel a smysl trestu.* Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 6.

v dané společnosti. Všechny tyto hodnoty vystupují na pozadí určité politické a ekonomické situace. Na základě těchto faktorů, ke kterým samozřejmě patří i potřeby, postoje a vývoj jedince, vznikají teoretické koncepce účelu trestu, které literatura dělí na absolutní, relativní a smíšené (slučovací).³

Absolutní teorie trestu, tzv. teorie taliační (z lat. *ius talionis* – právo msty), představuje spravedlivou odplatu pachateli. Lze ji vyjádřit výrokem *punitur, quia peccatum est*, tedy „trestá se, protože bylo spácháno zlo“. Již z tohoto výroku je zřejmé, že trest není ospravedlněn nijak jinak než pouze spáchaným činem. Trest by měl pachateli způsobit stejnou újmu a měl by obsahovat tolik utrpení, bolesti a ztráty, kolik pachatel svým činem způsobil poškozenému.⁴ Výše trestu závisí pouze na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech, a proto je někdy tato teorie nazývána jako „zpět hledící“.⁵

Absolutní teorie trestu je spojována zejména s učením I. Kanta (1724–1804) a G. W. Hegela (1770–1831). Dle Kanta je trest účelem sám o sobě, musí tedy být uložen pouze a jedině proto, že osoba, které je uložen, spáchala zločin. Trest představuje spravedlnost, a ta je nejvyšší morální hodnotou a podmiňuje samu smysluplnost lidské existence, je tedy nutno ho vykonat za jakýchkoliv okolností.⁶ Podobně Hegel považuje trest za jedinou možnou právní rehabilitaci zločince. Trest chápe jako negaci negace práva, tudíž potvrzení a obnovení práva.

K absolutním teoriím řadíme starší teorie teologické, které v trestu spatřovaly projev „Boží vůle“, trestný čin jako hřích uváděný v Bibli.⁷ Kořeny tohoto pojetí lze spatřovat v archaické představě, že zločin rozhněvává Bohy a pachatel musí být obětován, aby bohové nevykonali pomstu na ostatních lidech.⁸ Je zřejmé, že účel trestu v pojetí absolutní teorie je v současnosti již překonaný.

³ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 221-222.

⁴ Tamtéž, s. 222.

⁵ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 7.

⁶ Tamtéž, s. 36–37.

⁷ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 222.

⁸ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 34.

Na druhou stranu relativní teorie trestu spojuje s trestem pro společnost užitečné cíle: její ochranu před nebezpečím dalších trestných činů, převýchovu, izolaci nebo odstrašení pachatele a odstranění následků trestného činu. Lze ji vyjádřit výrokem *punitur, ne peccetur* – „trestá se, aby nebylo pácháno zlo“. V relativní teorii lze spatřovat zrod preventivních aktivit, které jsou s ukládáním trestů spojovány. Koncept tedy není orientován pouze na trest jako takový, ale je zaměřen na osobu pachatele a následnou prevenci.

Přední místo mezi relativními teoriemi zaujala teorie psychologického donucení, jejímž představitelem je německý kriminalista P. J. Anselm von Feuerbach (1775–1833). Významným přínosem této teorie je zdůraznění požadavku spravedlnosti trestu. Dle Feuerbachovy teorie by hrozba trestem měla v lidech vyvolat psychické zábrany páchat trestnou činnost a samotná aplikace trestu by měla každému zdůraznit, že tato pohrůzka je míněna vážně.⁹

K relativním teoriím se dále řadí teorie speciální prevence F. Liszta (1851–1919), jež rozlišuje tresty odstrašovací pro příležitostné pachatele, tresty výchovné pro zločince ze zvyku, schopné nápravy, a konečně tresty zajišťovací pro nepolepšitelné zločince. Mezi další představitele kritiky starého systému je dále řazen italský filozof C. Beccaria (1738–1794) a jeho proslulé dílo „*Dei delitti e delle pene*“ a italští kriminologové C. Lombroso a E. Ferri.¹⁰

O spojení myšlenky odplatné a účelové funkce trestu, tedy spojení zásad absolutních a relativních teorií, usilují teorie smíšené (slučovací). Ty v sobě zahrnují myšlenku generální prevence, která je zaměřena na potenciální pachatele a trestným činům má předcházet, stejně jako myšlenku prevence speciální, zaměřené na konkrétního pachatele, o kterém má být rozhodnuto.¹¹

⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 223.

¹⁰ Tamtéž, s. 223.

¹¹ Tamtéž, s. 223.

1.1.2 Teorie funkce trestu

Otázkami, podle čeho ukládat tresty, se zabývá trestněprávní věda, která vychází z normativního chápání trestného činu. Při zkoumání této problematiky je využívána zásada *nullum crimen, nulla poena sine lege* (lat. žádný trest bez zákona), dále taktéž výsledky zkoumání osoby pachatele, zejména jeho psychických a sociálních rysů, etiologie kriminálního chování, společenské souvislosti trestu, aj.¹²

a. Retributivní (odplatná) teorie

S pojetím trestu z pohledu retributivní teorie se setkáváme již v Bibli. Již v nejstarších knihách světa nalezneme pravidlo „oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, zranění za zranění“.¹³ Princip odedávna vyjadřoval trest smrti, který byl spolu s dalšími tělesnými tresty používán jako nejobvyklejší sankce v nejrůznějších ekonomických a kulturních společenstvích.¹⁴

Trest je v pojetí retributivní teorie chápán jako přirozený důsledek kriminálního jednání a musí pro pachatele znamenat určitou újmu, která je vyjádřena výší a druhem trestu a odpovídá závažnosti spáchaného činu. V trestněprávní nauce se toto pojetí trestu projevilo v klasické škole trestního práva, vycházející z filozofie indeterminizmu, podle které se pachatel vědomě dopouští trestného činu a tím přistupuje i na to, že bude potrestán – ze svobodné vůle se rozhoduje spáchat trestný čin, musí tedy počítat s následkem.¹⁵ Podle retributivní teorie nelze trest ospravedlnit žádnými jinými účely trestu, pouze faktem, že byl spáchán zločin. Teorie neuznávají do budoucna hledící úvahy, do kterých lze řadit riziko pachatelovy recidivy nebo potřeba jeho převýchovy. Tyto úvahy nesmí trest žádným způsobem ovlivňovat – pachatel by byl potrestán za něco, co nespáchal.¹⁶

¹² NAVRÁTILOVÁ, Jana, *Kapitola VII.: Sankční politika a penologie*, In: GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, s. 175.

¹³ ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4, s. 193.

¹⁴ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7, s. 1.

¹⁵ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 225.

¹⁶ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 7.

b. Odstrašující teorie

Teorie odstrašení spatřuje funkci trestu v odstrašení pachatele od dalšího kriminálního jednání a zároveň odstrašení i ostatních jedinců, potenciálních pachatelů, od spáchání trestného činu. Obsahuje tedy prvky individuální i generální prevence. Újma, která uloženým trestem pachateli vzniká, může vést k tomu, že ho i bez dalších výchovných prostředků odstraší od dalšího kriminálního jednání. Proces odstrašení je však individuální záležitostí, újma je odsouzenými vnímána a prožívána různě.¹⁷

Stejný trest tedy může na jednoho pachatele působit dostatečně odstrašivě, avšak druhý ho může vnímat nevýznamně. Typickým příkladem může být prvopachatel a recidivista – zatímco pro prvopachatele trest odnětí svobody představuje silnou újmu a od dalšího kriminálního jednání ho spolehlivě odradí, pro recidivistu může znamenat návrat do známého prostředí.¹⁸

Odstrašující teorie připouští možnost uložení exemplárních trestů. Možnost přísnějšího trestání, než je obvyklé, je velmi často připouštěna při rozmachu určitého typu kriminality. Pokud je však pachatel potrestán přísněji ne kvůli své nebezpečnosti, ale kvůli zájmu společnosti na zamezení nárůstu určitého typu kriminality, exemplární tresty však ztrácí svůj pozitivní efekt. Účinek samozřejmě může být i opačný – za určitý závažný trestný čin lze pachatele potrestat mírněji, pokud jeho dosavadní život a budoucí prognóza nasvědčují tomu, že se podobného činu s nejvyšší pravděpodobností nedopustí znovu. Mírnější trest za závažný trestný čin pak může mít za následek zvýšení počtu těchto trestných činů.¹⁹

¹⁷ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 225.

¹⁸ NAVRÁTILOVÁ, Jana, *Kapitola VII.: Sankční politika a penologie*, In: GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, s. 176.

¹⁹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 25–26.

c. Rehabilitační teorie

Podstatou rehabilitační teorie (nazývána též resocializační, korektivní, regulativní či penitenciární) je opětovné zařazení pachatele do společnosti, což vyplývá již z názvu. Teorie spatřuje jediný ospravedlnitelný cíl trestání v tom dojít k poznání, které vlastnosti osobnostní a vlastnosti chování hrály roli v trestné činnosti pachatele. Příčinu kriminality pachatele spatřuje rehabilitační teorie v jeho nedostatečné výchově v dětství, rodinných problémech, chudobě, neschopnosti prosadit se ve společnosti, biologickém zatížení – tedy ve faktorech, pod jejichž tlakem pachatel jedná.²⁰

Teorie dosáhla svého vrcholu v 60. letech 20. století v USA a odtud se rozšířila do Evropy a skandinávských zemí. Měla vliv na realizaci různých korektivně výchovných programů, jako jsou např. polootevřená nebo otevřená vězení. Na jejím základě byly vypracovány strategie a programy resocializačně výchovného a léčebně terapeutického působení na určité skupiny pachatelů (např. na agresivní pachatele, pachatele s psychickými poruchami nebo pachatele závislé na drogách a alkoholu).²¹

Rehabilitační teorie klade zvýšené nároky na odbornou úroveň personálu. Příprava nápravných programů vyžaduje spolupráci psychologů či psychiatrů, sociálních pracovníků, pedagogů a dalších expertů. Trestní řízení vedené v duchu rehabilitační teorie musí soudu umožnit individuální posouzení všech informací o trestném činu a okolnostech jeho spáchání, ale především o pachateli, z tohoto důvodu je vyžadována i jeho účast. Soudu musí být umožněno zvolit ten nejvhodnější trest nebo jiné opatření – upuštění od potrestání nebo alternativní trest. Z rehabilitační teorie vycházejí mnohé nástroje probační služby a postpenitenciární činnosti.²²

²⁰ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 26.

²¹ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 227.

²² NAVRÁTILOVÁ, Jana, *Kapitola VII.: Sankční politika a penologie*, In: GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, s. 178.

d. Eliminační teorie

V případech, kdy odstrašení přísnými tresty nemá na pachatele účinek a naděje na jejich resocializaci je zcela klamná, není jiná možnost, jak jim zabránit v páchání trestných činů, než je eliminovat od zbytku společnosti. Nezastupitelným trestem pro eliminaci nebezpečných pachatelů je trest odnětí svobody, v některých extrémních případech trest smrti. Eliminační funkci však plní i jiné tresty – trest zákazu činnosti, trest propadnutí věci či trest zákazu pobytu – tyto tresty však svou funkci plní pouze omezeně, neboť pachatelé mohou takové tresty nerespektovat a páchat trestnou činnost jiným způsobem.²³

Vyhnání z lidské komunity, kmene či rodu byla od nepaměti jednou z nejdrastičtějších forem sankcí. V pravěku se vyhnanství prakticky rovnalo trestu smrti a komunita tímto způsobem trestala jedince za závažné porušení všeobecně přijímaných pravidel. Ve starověku odchod ze země umožnil jedincům vyhnout se jinému (často citelnějšímu) trestu. Vyhnanství může mít podobu pobytu na určitém přikázaném místě nebo výkonu trestu odnětí svobody mimo území rodné země.²⁴

Eliminační teorie tedy spatřuje účel trestání v izolaci pachatele od zbytku společnosti, přičemž tato izolace má za cíl jednak ochranu společnosti před zvláště nebezpečnými pachateli, a jednak nápravu pachatele, kterou může zajistit citelná újma na jeho svobodě. Dnes lze připustit izolaci pouze u pachatelů zvláště závažné nebo opakované trestné činnosti.²⁵

Eliminační teorie je kritizována hned z několika důvodů. Pokud je pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody, je izolován pouze na určitý časový úsek a vyskytuje se u něj riziko recidivy. Je však těžké určit časový úsek, který by byl dostatečný pro pachatelovu převýchovu a za který by bylo možné očekávat, že se již znovu neproviní.²⁶

²³ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5, s. 29.

²⁴ NAVRÁTILOVÁ, Jana, *Kapitola VII.: Sankční politika a penologie*, In: GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, s. 178.

²⁵ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 226.

²⁶ ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4, s. 184.

e. Kompenzační teorie

Kompenzační (restorativní, restituční, nápravná) teorie zdůrazňuje význam odstranění následků trestného jednání a význam náhrady škody, kterou utrpěla oběť spáchaného činu. Trest má být tedy prostředkem k obnově rovnováhy v sociálních vztazích (rovnováhy, která byla narušena spácháním trestného činu) a k uspokojení nároků poškozené osoby. Teorie tedy významně posiluje postavení poškozeného v trestním řízení. Nejedná se o absolutní odmítnutí klasických trestních přístupů, ale jde o jejich doplnění.²⁷ Specifickou podobou přístupu popisovaného kompenzační teorií je restorativní justice.

1.1.3 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody představuje jednu ze zákonných možností zásahu do práv a svobod jednotlivce státní mocí. Jedná se o zásah natolik závažný, že kromě vnitrostátního právního rámce je vymezen taktéž na mezinárodní, resp. evropské úrovni. Nepodmíněný trest odnětí svobody lze charakterizovat jako trest univerzální, nejpřísnější a v určitých případech nezastupitelný.²⁸

Univerzálním je nazýván proto, že je možno ho uložit za každý trestný čin a kterémukoli (dospělému) pachateli. Univerzální je také proto, že zákon nestanoví žádné zvláštní předpoklady pro uložení tohoto trestu. Nejpřísnějším trestem je nepodmíněný trest odnětí svobody proto, že představuje nejzávažnější zásah do práv a svobod jedince – nejen zbavení osobní svobody, ale omezuje i řadu jiných práv a svobod, např. nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, zachování listovního tajemství, právo sdružovat se nebo právo vykonávat volené funkce.

Vězení jako výkon trestu se začalo rozšiřovat od poloviny šestnáctého století, výkon trestu odnětí svobody v jeho klasické podobě je datován do období konce století osmnáctého a zejména pak do století devatenáctého, kdy probíhá hnutí

²⁷ VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2, s. 228.

²⁸ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7, s. 41.

usilující o humanizaci a prohloubení účinnosti výkonu trestu. Trest odnětí svobody se stal pilířem moderních trestněprávních sankčních systémů.²⁹ Plní preventivní i výchovný účel trestu. Preventivní funkci plní tím, že odsouzenému omezuje možnost páchat další trestnou činnost a chrání společnost po dobu výkonu jeho trestu. Výchovný účel je splněn již samotným uložením trestu odnětí svobody a dále systematickým působením na odsouzeného po dobu výkonu trestu.

Trest odnětí svobody je možné uložit za každý trestný čin uvedený ve zvláštní části trestního zákoníku, nemusí však být uložen vždy. Přichází v úvahu pouze v případech, kdy ke splnění účelu trestu nelze uložit některý z trestů alternativních, který za daný trestný čin přichází v úvahu.³⁰

Přestože se izolace pachatele od společnosti jeví jako nejefektivnější řešení, trest odnětí svobody je spojen i s mnoha negativními následky pro odsouzeného. Stejným problémem je tzv. prizonizace. Tento pojem představuje intenzivní působení vězeňského prostředí na odsouzeného, který při dlouhodobém pobytu ve věznici ztrácí kontakt s realitou mimo vězeňské prostředí a postupně se na toto prostředí adaptuje. Výjimečným důsledkem prizonizace může být, že někteří z odsouzených vězeňský život „povýší“ na svůj základní životní styl.³¹

Zásadním problémem je jednak ztráta běžných návyků, jednak zpřetrhání sociálních vazeb (rodinných, přátelských, pracovních) a v neposlední řadě postupná adaptace na vězeňskou subkulturu. Pachatel je ve věznici obklopen silně nežádoucími sociálními vzory, postupně přijímá normy a postoje ostatních spoluvězňů a jeho šance na bezproblémový návrat do společnosti je velmi nízká. Řešení těchto problémů nabízí restorativní justice.

²⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7, s. 1.

³⁰ JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, s. 409–410.

³¹ ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4, s. 143.

1.2 Restorativní justice

V souvislosti s posilováním významu lidských a občanských práv a jejich ochrany se ve druhé polovině 20. století rozvíjí též hledání nové podoby trestní spravedlnosti. Je prosazována snaha o posílení role přímých účastníků trestních věcí, tedy pachatelů a obětí. Formuluje se nový myšlenkový směr označovaný jako restorativní justice (justice nápravná, obnovující). Restorativní justice, pojem pocházející z anglického *restore* – obnovit, navrátit do původního stavu, představuje určitý paralelní systém, působící vedle klasické trestní justice nebo v mnoha směrech trestní justici doplňující. Pojem lze vyložit jako určitý koncept zacházení s pachateli, vycházející z názoru, že současná trestní spravedlnost nepředstavuje adekvátní reakci společnosti na kriminalitu.³²

Hledání nenásilných cest, jak napravit spáchaný trestný čin, lze nalézt již v archaických kulturách. Lidé museli odedávna nalézat nenásilné cesty řešení konfliktů, aby dokázali přežít – bylo potřeba zabránit jejich eskalaci, jinak by se v komunitách vytvořil řetězec násilí. Ideje restorativní justice byly inspirovány duchovními a kulturními tradicemi obyvatel Severní Ameriky, Austrálie, Nového Zélandu či jižní Afriky. V sedmdesátých letech 20. století vzniklo v Kanadě a Spojených státech hnutí restorativní justice, které si během následujících let získávalo příznivce po celém světě. V Kanadě (konkrétně v provincii Ontario) je také registrován první doložený případ mediace, známý jako Elmira Case. Myšlenky restorativní justice se poté postupně prosadily do praxe v podobě konkrétních programů trestních systémů zemí různých kontinentů.³³

Do českého trestního práva začaly myšlenky restorativní justice pronikat ve druhé polovině devadesátých let 20. století, a to díky odborné praxi a dostupné odborné literatuře ze zemí jako je Kanada, Rakousko či Německo. Promítly se do koncepce nového zákona o Probační a mediační službě. V řadě zemí dnes fungují stovky programů a přístupů restorativní justice a svá doporučení k jejich využívání

³² KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8, s. 7.

³³ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 31–32.

vydávají nadnárodní organizace jako je OSN, Rada Evropy či Evropská unie. Programy byly nejprve zaměřeny na méně závažné případy, postupně se začaly úspěšně využívat i v závažnějších trestných činech a v průběhu celého trestního řízení.³⁴

Zehr definuje restorativní justici takto: Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovení trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.³⁵ Dále Zehr uvádí pět základních principů restorativní justice, kterými jsou:

1. Zaměřuje se na škody a s nimi související potřeby oběti, komunity a pachatele.
2. Zabývá se povinnostmi a závazky (pachatele i komunity a společnosti), které pramení ze způsobených škod.
3. Využívá participativní proces, který je založený na vzájemné spolupráci zúčastněných.
4. Zapojuje do procesu všechny zúčastněné, kterých se událost týká, tedy poškozené, pachatele, členy komunity a společnost.
5. Usiluje o nápravu špatnosti a zla.³⁶

Restorativní justice je spojena s několika klíčovými principy, které ukazují směr, jakým se vydat při řešení konkrétních trestných činů. Dle Zehra je nejdůležitějším principem restorativní justice respekt. Dle něj *nás upozorňuje na naši vzájemnou propojenost, ale také na naši vzájemnou odlišnost.*³⁷ Respekt je proječován nejen vůči oběti a dalším postiženým osobám, ale i vůči pachateli.

³⁴ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 32.

³⁵ ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4, s. 26.

³⁶ Tamtéž, s. 23.

³⁷ Tamtéž, s. 25.

Dalším principem je princip odpovědnosti, a to v tom smyslu, že pachatel má za úkol převzít tuto odpovědnost za spáchaný čin a způsobenou újmu.

Dále je potřeba zmínit principy pospolitosti a individuality – tyto dva principy musí fungovat současně. Restorativní justice nevnímá trestný čin jako akt izolovaný od okolí, ale usiluje o zapojení členů celé komunity, kde pachatel a oběť žijí. Zároveň restorativní proces ve vzájemné pospolitosti podporuje individualitu každého z nás.

Ostatními principy restorativní justice jsou principy dobrovolnosti, participace a vyváženosti. V restorativní justici je participace všech účastníků trestného činu založena na dobrovolnosti. Předpokládá se aktivní zapojení všech účastníků trestného činu, včetně jejich blízkých a zástupců. Princip vyváženosti znamená, že restorativní justice má za úkol znovunastolení rovnováhy v komunitě a vyvážení zájmů zúčastněných osob.³⁸

Koncept restorativní justice je odlišný od klasické retributivní justice, nejedná se však o úplný protiklad. Zatímco retributivní justice vychází z předpokladu, že trestný čin je útokem na stát, veřejný zájem a je především porušením práva, restorativní justice vychází z předpokladu, že se jedná především o konflikt mezi pachatelem a konkrétní obětí. Jestliže tedy retributivní systém trestní justice spojuje dosažení spravedlnosti právě s tím, aby byli pachatelé po zásluze potrestáni, restorativní justice se zajímá v první řadě o to, jak a komu byla trestným činem způsobena újma a jak tuto újmu napravit.³⁹ Restorativní justice tedy rozšiřuje okruh účastníků – kromě státu či pachatele sem patří také poškození a členové společnosti či dané komunity.⁴⁰

Jestliže restorativní justice usiluje o obnovení hodnot a sociálních vztahů, které byly narušeny nebo ohroženy spáchaním trestného činu, dosažení tohoto cíle nezbytně předpokládá aktivní roli obviněného i poškozeného, směřující k řešení

³⁸ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 33–34.

³⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, s. 23–24.

⁴⁰ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4, s. 10.

tohoto konfliktu. Předpokládá se účast také subjektů v rámci sociálního prostředí, v němž se obviněný a poškozený pohybují.⁴¹

Jak bylo zmíněno výše, bylo by chybné tvrdit, že restorativní justice je úplným protikladem justice retributivní. Obě teorie vychází z předpokladu, že spáchání trestného činu je narušením rovnováhy mezi lidmi a je potřeba tuto rovnováhu znovu nastolit, teorie se rovněž shodují v tom, že je nutné zachovat úměrný vztah mezi spáchaným jednáním a odpovědí na něj. Každá teorie pouze navrhuje jiné postupy, jak této rovnováhy znovu dosáhnout. Zatímco retributivní justice je založena na myšlence, že k nápravě činu je možné dospět prostřednictvím újmy a omezení pachatele, restorativní justice k nápravě směřuje prostřednictvím aktivní podpory pachatele k tomu, aby za čin převzal odpovědnost, nahradil způsobené škody a řešil příčiny stojící za jeho chováním.⁴²

1.3 Probace a mediace

Pojem probace pochází z latiny a lze ho přeložit jako ověřování nebo zkoušení. Probační dohled je uložen pachateli, pokud státní zástupce považuje za účelné sledovat a kontrolovat po určitou dobu jeho chování. Výkon dohledu zajišťuje Probační a mediační služba prostřednictvím svých pracovníků. Pracovníci jednak kontrolují vedení řádného života pachatele a plnění uložených přiměřených povinností a omezení (např. zdržet se užívání omamných a psychotropních látek, alkoholu aj.), ale také mu nabízejí nezbytnou pomoc při řešení obtížných životních situací a poskytují kontakty na další organizace (např. Úřady práce nebo psychologické, psychiatrické a psychoterapeutické služby).⁴³

Probaci vymezuje zákon č. 257/200 Sb., o Probační a mediační službě. Dle zákona se jedná o *organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím*

⁴¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, s. 26.

⁴² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4, s. 39.

⁴³ *Probační a mediační služba: Probace* [online]. [cit. 27.11.2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probace/>

*svobody, sledování chování odsouzeného, kontrolu výkonu omezení a povinností uložených obviněnému, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.*⁴⁴

S probačními činnostmi v tomto smyslu se tak můžeme setkat u různých alternativních trestů či opatření, jako je podmíněný trest odnětí svobody či podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, náhrada vazby dohledem probačního úředníka, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu vstupu na sportovní či jiné společenské akce nebo propuštění z ochranného léčení.⁴⁵

Pojem mediace pochází z anglického *mediation* – zprostředkování. Mediace představuje nejvýznamnější specifickou mimoprocením metodu řešení trestních věcí v případě trestných činů, které jsou důsledkem konfliktního vztahu mezi jeho pachatelem a obětí. Mediační proces výrazně humanizuje justiční systém, stranám konfliktu je umožněno řešit tento konflikt i jinou cestou, než kterou je tradiční justiční cesta. Jde o efektivní urovnání či zmírnění konfliktního stavu spojeného s trestným činem a odčinění jeho následků. To předpokládá, aby obviněný porozuměl svému jednání a převzal za něj skutečnou osobní odpovědnost.⁴⁶

⁴⁴ Zákon č. 257/2000 Sb., *zákon o Probační a mediační službě* v posledním znění, § 2 odst. 1

⁴⁵ TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-163-9, s. 9.

⁴⁶ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-350-7, s. 21.

1.4 Alternativní tresty

1.4.1 Pojem a účel

Alternativní tresty jsou základním typem alternativních opatření. V nejširší rovině lze vymezit tak, že jde o všechny tresty nespojené s odnětím svobody v rámci českého trestního práva. Do tohoto vymezení by spadaly všechny tresty uvedené v ustanovení § 52 trestního zákoníku s výjimkou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Vzhledem k tomu, že nemají za důsledek omezení osobní svobody pachatele, spadají do tohoto vymezení i trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti, přestože tyto zmíněné tresty lze uložit pouze vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody (srov. § 78 odst. 1 a § 79 odst. 1 trestního zákoníku).⁴⁷

V užším pojetí alternativní tresty vymezujeme podle jejich hlavního účelu, což je náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody. V rámci českého trestního práva by do této kategorie patřily tresty domácího vězení, obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení, ať už s dohledem nebo bez něj. Tato čtveřice alternativních trestů je neslučitelná s uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody, na rozdíl od ostatních druhů trestů, jako je např. trest zákazu činnosti nebo trest zákazu pobytu. U peněžitého trestu potom neslučitelnost platí pouze zčásti, a to v případě, že je ukládán na základě § 67 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku. Neslučitelnost těchto trestů s nepodmíněným trestem odnětí svobody podtrhuje jejich alternativní povahu.⁴⁸

Jednotnou definici pojmu alternativní trest v literatuře nenalezneme. Jak bylo uvedeno na začátku kapitoly, alternativní trest je dle mezinárodních dokumentů OSN a Rady Evropy považován za *trest nespojený s trestem odnětí svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, v kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody*.⁴⁹ Uložení takového trestu, který není spojen

⁴⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, s. 31.

⁴⁸ Tamtéž, s. 31.

⁴⁹ FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality – nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8, s. 73.

s odnětím svobody pachatele, je projevem důvěry vůči pachateli. Staví se na pozitivních vlastnostech jeho osobnosti a na jeho dosažené úrovni sociální odpovědnosti. Sociální odpovědnost pachatele je promítnuta do jeho postoje ke spáchanému trestnému činu a do postoje k uloženému trestu, kdy pachatel vyvíjí úsilí zmírnit, odčinit následky tohoto trestného činu.⁵⁰

Alternativní tresty jsou alternativy k uvěznění, které mají zaručit naplnění účelu trestu stejně tak, jako kdyby odsouzený vykonal trest odnětí svobody.⁵¹ Důležitou součástí systému alternativních sankcí jsou speciální prvky sociální práce, kterou však v rámci systému trestní justice nejsou schopny zajišťovat orgány činné v trestním řízení, neboť ty se primárně zabývají samotným odhalováním a stíháním trestné činnosti. Výkon alternativních trestů tedy předpokládá existenci speciálního orgánu, který bude tuto sociální práci vykonávat. Tímto speciálním orgánem je Probační a mediační služba České republiky, zřízená zákonem č. 257/2000 Sb. Bez působení úředníků a asistentů Probační a mediační služby je efektivní realizace většiny alternativních opatření prakticky nepředstavitelná.⁵²

Alternativní trest je uložen za předpokladu, že vzhledem k osobě a poměrům pachatele a k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu není třeba uložit nepodmíněný trest odnětí svobody. Je tedy nutné přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu, povaze a závažnosti činu a také osobě a poměrům pachatele. Zavedení alternativních trestů znamená pro soudy větší možnosti vhodného způsobu trestání – to však neznamená, že uložení alternativního trestu je vždy vhodnější variantou.⁵³

⁵⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 189.

⁵¹ ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4, s. 209.

⁵² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, s. 27.

⁵³ *Portál justice: Alternativní tresty* [online]. [cit. 27.11.2021]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/alternativni-tresty?clanek=obecne-informace>

2 Kriminologické aspekty alternativních trestů a jejich charakteristika

2.1 Výhody a nevýhody

Úvodem kapitoly budou zmíněny čtyři hlavní důvody ukládání alternativních trestů, a těmi jsou důvody ekonomické, penitenciární, narovnávací a trestněpolitické.⁵⁴ Zmíněné důvody ukládání alternativních trestů jsou zároveň spojovány s jejich hlavními výhodami.

Z ekonomického hlediska je ukládání alternativních trestů nesporně výhodnější než ukládání trestů odnětí svobody, zejména těch krátkodobých. Výkon alternativních trestů je levnější nejen v porovnání s náklady na výkon trestu odnětí svobody (a to několikanásobně), ale i v porovnání s náklady na stavbu, provoz a údržbu věznic.

Největší výhodou pro pachatele je skutečnost, že alternativní tresty nejsou spojené s pobytem ve věznici, tím pádem jejich uložení eliminuje nežádoucí vlivy vězeňského prostředí, které by na pachatele působily v případě uložení trestu odnětí svobody. Pachatel jednak není izolován od společnosti, tím pádem nejsou zpřetrhány jeho rodinné a sociální vazby, což výrazně přispívá jeho psychickému stavu. Pachatel není společností „onálepkován“ jako zločinec (tzv. teorie nálepkování, etiketizační, nebo teorie labellingu), což pro něj znamená obrovskou výhodu do budoucna v rámci pracovního i soukromého života. Negativní dopad by pachatelovo odsouzení mělo i na jeho nejbližší okolí. Jeho rodina by byla onálepkována stejně tak, jako by byl onálepkován sám pachatel.

Dále je třeba zmínit efekt prizonizace, kterému se pachatel vyhne. Prizonizace je proces, který spočívá v tom, že odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody postupně přebírá názory, postoje a vzorce chování, které jsou pro pobyt ve věznici

⁵⁴ ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4, s. 209.

typické.⁵⁵ Takto ovlivněný pachatel se adaptuje na vězeňský styl života, v některých případech ho „povýší“ na svůj základní životní styl a jeho znovuzařazení do společnosti se stává obtížnější a ve výjimečných případech i nereálné. S efektem prizonizace úzce souvisí kriminální dráha, kterou by první pobyt ve věznici mohl odstartovat. K penitenciárním výhodám je třeba zmínit možnost pachatele účastnit se různých resocializačních programů.

Uložení alternativního trestu představuje možnost pachatele pokračovat ve svém dosavadním zaměstnání, čímž může značně přispět k uhrazení náhrady škody, kterou způsobil. V tomto případě je alternativní trest výhodou i pro poškozeného, jehož postavení v trestním řízení je významně posíleno.

Trestněpolitické důvody ukládání alternativních trestů znamenají, že tyto tresty odpovídají trendu dekriminlizace společnosti a depenalizace.⁵⁶ Samotná depenalizace je jádrem ukládání alternativních trestů, které nahrazují trest odnětí svobody.

Alternativní tresty samozřejmě nenesou výhody pouze pro pachatele. Výhodné jsou také pro oběti spáchaných činů, což vyplývá již ze samotné podstaty restorativní justice. Vzhledem ke krizi českého vězeňství a přeplněnosti věznic je jejich ukládání výhodné také pro státní aparát.

S alternativními tresty samozřejmě nelze spojovat pouze výhody, mají i stinné stránky. Systém alternativních opatření lze označit za velmi bohatý a pestrý. Obsahuje celkem tři procesní alternativy (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání), dvě alternativy k potrestání (upuštění od potrestání, podmíněné upuštění od potrestání), čtyři alternativní tresty v užším smyslu (trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, podmíněné odsouzení) a také soubor výchovných opatření a jeden další alternativní trest určený pro sankcionování

⁵⁵ BARILIK, Igor N. et al., *Kapitola III.: Základní kriminologické teorie, směry a školy*, In: GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, s. 64.

⁵⁶ NAVRÁTILOVÁ, Jana, *Kapitola VII.: Sankční politika a penologie*, In: GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3, s. 184.

mladistvých. Vysoký počet alternativních opatření však neznamena i jejich kvalitu.⁵⁷

V prvé řadě je potřeba zmínit, že velké množství alternativních opatření znamená jejich nepřehlednost. Vzhledem k tomu, že výběr trestů a opatření závisí pouze na konkrétní závažnosti konkrétního trestného činu a osobě jeho pachatele a tresty nejsou rozlišeny na základě typové závažnosti trestných činů, většinu z nich lze použít u stejné kategorie trestných činů, což může mít za následek vytlačení některých trestů na úplný okraj při jejich aplikaci. Některé tresty jsou používány příliš často a některé naopak vůbec.⁵⁸

Nepřehlednost alternativních opatření má za následek také tzv. net-widening efekt. K tomu dochází v situacích, kdy alternativní tresty nenahrazují pouze trest odnětí svobody, ale nahrazují se mezi sebou navzájem. V těchto případech alternativní tresty neplní svůj základní účel, kterým je právě náhrada trestu odnětí svobody.⁵⁹

2.2 Charakteristika jednotlivých druhů alternativních trestů

Mezi alternativní tresty jsou řazeny tresty nespojené s trestem odnětí svobody. Z taxativního výčtu § 52 trestního zákoníku tedy do této kategorie spadají následující tresty: domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti a vyhoštění. Dále do kategorie alternativních trestů spadá i podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

⁵⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9, s. 34.

⁵⁸ Tamtéž, s. 34.

⁵⁹ Tamtéž, s. 34.

2.2.1 Domácí vězení

Trest domácího vězení není v našem právním řádu zcela novým institutem. Byl součástí zákona č. 117 z roku 1852, ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, jako alternativa vězení prvního stupně. Místo vězení bylo možné jej uložit v případě, že *trestanec byl člověk bezúhonné pověsti a jsa vzdálen ze svého příbytku, nemohl by si hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělku*.⁶⁰ Odsouzený se zavazoval, že se nevzdálí z domu, přičemž někdy postačil jeho slib a někdy byla přistavena před jeho dům stráž. Pokud trest domácího vězení odsouzený porušil, vykonal zbytek trestu ve věznici. Opětovně byl trest domácího vězení zaveden do systému trestního práva po přijetí nového trestního zákoníku s účinností od 1. 1. 2010.⁶¹

Trest domácího vězení představuje určitý kompromis mezi omezením svobody pachatele trestného činu a jeho ponecháním na svobodě.⁶² Trest domácího vězení byl nově zaveden jednak z ekonomických důvodů⁶³ a jednak z důvodů zachování pozitivních rodinných a sociálních vazeb. Trest domácího vězení by měl být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, jejich osobě i možností jejich resocializace sice bezprostředně postihnout omezením osobní svobody (nestačí jen podmíněné odsouzení), ale zároveň vzhledem k jejich osobním vlastnostem a rodinným poměrům postačuje podstatně menší intenzita zásahů vůči nim.⁶⁴

Trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 5.00 hodin. Soud může nastavit odlišnou dobu zdržování se v určeném místě s přihlédnutím k poměrům pachatele. Trest je

⁶⁰ Zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927, § 262

⁶¹ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7, s. 71.

⁶² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87576-93-9, s. 309.

⁶³ Blíže k nákladům spojeným s trestem domácího vězení viz. důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, poslanecký tisk č. 410/0, část č. 1/9, s. 191.

⁶⁴ JELÍNEK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, s. 423.

ukládám osobám starším 15 let a může být uložen až na dvě léta. Odsouzený dá před soudem písemný slib, že se ve svém obydlí bude ve stanovenou dobu zdržovat a že při kontrole trestu poskytne potřebnou součinnost.⁶⁵

Primární podmínkou pro uložení trestu domácího vězení je okolnost, že pachatel je odsouzen za přečin, tedy za jakýkoli nedbalostní trestný čin nebo za úmyslný trestný čin, u něhož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let (§ 14 odst. 2 trestního zákoníku)⁶⁶, což odpovídá podstatě alternativních trestů, jelikož je ukládán za typově méně závažnou kategorii trestných činů, stejně jako trest obecně prospěšných prací a peněžitý trest.⁶⁷

Trest domácího vězení může být přeměněn na trest odnětí svobody, pokud se odsouzený vyhýbá nástupu výkonu trestu, poruší sjednané podmínky výkonu trestu, jinak maří výkon trestu nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest. V tomto případě soud přemění trest domácího vězení nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody, přičemž *každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody*.⁶⁸

Dle ustanovení § 57a trestního zákoníku bylo možno přeměnit odsouzenému zbytek trestu odnětí svobody v trest domácího vězení, jestliže ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Ustanovení § 57a se však s účinností od 1.1.2022 zrušilo.⁶⁹

V rámci kontroly výkonu trestu pracovník Probační a mediační služby zaměřuje pozornost na to, zda se ve stanovenou dobu klient zdržuje na určeném místě.

⁶⁵ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 150.

⁶⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4, s. 310.

⁶⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7, s. 72.

⁶⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 61

⁶⁹ Zákon č. 220/2021 Sb., *zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony*

Současně formou odborné pomoci a poradenství pomáhá klientovi řešit jeho osobní problémy a je v kontaktu s jeho rodinou či s komunitou, která sdílí společné prostory bydlení v místě, kde se má odsouzený nacházet. Tato kontrola probíhá formou namátkových kontrol, které ve skutečnosti znamenají osobní návštěvu pracovníka v bydlišti klienta v čase, kdy se má klient na tomto místě zdržovat.⁷⁰

Druhou možností kontroly výkonu trestu domácího vězení byl elektronický monitoring odsouzených, který v České republice začal fungovat v roce 2018. Elektronický náramek obsahoval GPS zařízení, díky kterému monitoroval pohyb osob. Systém varoval dozor v operačním středisku Ministerstva spravedlnosti ve chvíli, kdy se monitorovaná osoba vychýlila ze zón, kde se měla zdržovat.⁷¹ Probační a mediační služba ale vzhledem k problémům s izraelskou společností SuperCom, která do České republiky elektronické náramky dodávala, musela v průběhu měsíce listopadu 2021 přerušit spolupráci a v rámci kontroly se vrátila zpět k fyzickým namátkovým kontrolám.⁷² Elektronický monitoring odsouzených k trestu domácího vězení tedy v České republice fungoval přibližně tři roky.

2.2.2 Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací (dále jen trest OPP) byl do sankčního systému českého trestního práva zaveden s účinností od 1. 1. 1996. Původně byl výslovně koncipován jako alternativa k trestu odnětí svobody. Stejně jako trest domácího vězení je trest OPP univerzálním trestem, a to ve smyslu možnosti uložit tento trest za všechny přečiny, a to buď jako samostatný trest nebo vedle jiného trestu.⁷³ Jde o relativně přísnější alternativní trest, který *není primárně určen pro postih prvopachatelů či pachatelů nedbalostních deliktů, ale spíše pro postih pachatelů,*

⁷⁰ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 157.

⁷¹ *Portál justice: Tiskové zprávy* [online]. [cit. 14.1.2022]. Dostupné z:

<https://justice.cz/web/msp/tiskove-zpravy?clanek=elektronicke-naramky-jsou-v-ostrem-provozu>

⁷² *Probační a mediační služba: Probační a mediační služba ukončila spolupráci s firmou SuperCom* [online]. [cit. 14.1.2022]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-ukoncila-spolupraci-s-firmou-supercom/>

⁷³ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7, s. 82.

*kteří opětovně spáchali úmyslný trestný čin menší či střední závažnosti a u kterých okolnosti nevyžadují uložení trestu odnětí svobody.*⁷⁴

Trest obecně prospěšných prací je spojen s fikcí neodsouzení, tedy na pachatele, který byl k tomuto trestu odsouzen, se po jeho výkonu nahlíží, jako by odsouzen nebyl.⁷⁵ V případě, že odsouzený během výkonu trestu nevede řádný život a neplní další omezení a povinnosti uložené soudem, trest domácího vězení je změněn v trest odnětí svobody. Vyměřen je tak, že *každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den odnětí svobody.*⁷⁶

Trest obecně prospěšných prací je skutečnou alternativou trestu odnětí svobody, zaujímá místo hned za trestem odnětí svobody a trestem domácího vězení. Klade vysoké nároky na osobní čas i vlastní aktivitu. Odsouzenému dává možnost pobytu na svobodě, během kterého může zároveň odčinit své trestné jednání. Trest je skutečně výjimečnou šancí pouze pro pachatele, kteří jsou motivováni a připraveni ji skutečně využít, což je od 1.1.2010 přímo zakotveno v právní úpravě tohoto trestu – do této doby bylo totiž možné trest uložit trestním příkazem bez hlubší analýzy případu, a to nyní již nelze.⁷⁷

2.2.3 Peněžitý trest

Peněžitý trest, jako základní majetková sankce, představuje postih peněžních prostředků pachatele a jeho účelem je odčerpání těchto peněžních prostředků, které buď pochází z trestné činnosti či byly získány v jejím přímém důsledku, nebo by mohly sloužit k páčání další trestné činnosti. Na rozdíl od trestu obecně

⁷⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4, s. 276.

⁷⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 65 odst. 5

⁷⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 65 odst. 3

⁷⁷ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 95-96.

prospěšných prací nebo domácího vězení není peněžitý trest alternativou k trestu odnětí svobody v pravém slova smyslu, protože může být uložen vedle něj.⁷⁸

U peněžitého trestu je nesporně největší výhodou fikce neodsouzení s ním spojena. Na pachatele, kterému byl trest uložen, je nahlíženo, jako by nebyl odsouzen, a to ve všech případech, kromě odsouzení za zvlášť závažný zločin.⁷⁹ Další výhodou tohoto trestu je fakt, že odčerpané finanční částky připadají státu⁸⁰, je tedy pro stát finančně výhodný. Naopak nevýhoda peněžitého trestu je spojena s širším dopadem trestu – postihnout není pouze odsouzený, ale i jeho rodina, popřípadě osoby, vůči kterým má odsouzený určité závazky. Nelze však tvrdit, že je v tomto ohledu peněžitý trest ojedinělý, protože takto širší dopad a podobný efekt mají i jiné tresty, typicky nepodmíněný trest odnětí svobody.⁸¹

2.2.4 Propadnutí majetku, Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

V ustanovení § 66 odst. 1 trestního zákoníku je uvedeno, že trest propadnutí majetku soud ukládá, pokud pachatele odsuzuje k výjimečnému trestu či za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel získal (nebo se snažil získat) majetkový prospěch.⁸²

Trest propadnutí majetku tedy řadíme vedle peněžitého trestu k dalším typickým majetkovým trestům, přičemž tento do majetkových poměrů odsouzeného zasahuje znatelněji. Smyslem je nejen odejmout prospěch ze spáchaného činu, ale také odstranit případné prostředky pro páčání další trestné činnosti a případně dalším osobám páčání trestné činnosti ztížit.⁸³ Vzhledem k povaze trestu propadnutí věci a trestu peněžitého nelze tyto dva tresty uložit vedle sebe.⁸⁴

⁷⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4, s. 245.

⁷⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 69 odst. 3

⁸⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 69 odst. 1

⁸¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4, s. 245.

⁸² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 66 odst. 1

⁸³ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-350-7, s. 351.

⁸⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 53 odst. 1

Stejně tak trest propadnutí věci se vztahuje na věc náležející pachateli, která je bezprostředním výnosem z trestné činnosti.⁸⁵ U všech výše zmíněných majetkových trestů odňatá věc či majetek připadají státu, takže jsou tyto tresty pro stát finančně výhodné.

Propadnutí jiné majetkové hodnoty je trest ukládaný v případech, kdy pachatel věc před uložením trestu propadnutí *zničí, poškodí nebo jinak znehodnotí, zcizí, učiní neupotřebitelnou, odstraní nebo zúžitkuje, zejména spotřebuje, nebo jinak její propadnutí zmaří.*⁸⁶

2.2.5 Zákaz činnosti, Zákaz pobytu, Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Smyslem trestu zákazu činnosti je *přímo zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti.*⁸⁷ Činností se rozumí taková činnost, která *by mohla vytvořit podmínky pro páchání určité trestné činnosti.*⁸⁸ Zpravidla se trest ukládá vedle jiného trestu a je značně individualizován, soud se při jeho ukládání zabývá konkrétními okolnostmi případu, zejména dopadem tohoto trestu na další život pachatele.⁸⁹

Hlavní funkcí trestu zákazu pobytu je funkce zábranná. Trest zasahuje do svobody pohybu a pobytu zakotvené v LZPS a ukládá se, *vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku.*⁹⁰

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je alternativní trest určený zejména fanouškům a pachatelům, kteří trestnou činností páchají právě v souvislosti se zmíněnými akcemi. Při výkonu tohoto trestu je klíčová spolupráce všech subjektů, které se na zajištění trestu podílejí, tedy Policie ČR

⁸⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 70 odst. 1

⁸⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 71 odst. 1

⁸⁷ JELÍNEK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3, s. 437.

⁸⁸ Tamtéž, s. 437.

⁸⁹ Tamtéž, s. 437.

⁹⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 75 odst. 1

(součástí zákonné úpravy je povinnost odsouzeného dostavit se v době konání akce na policejní stanici), Probační a mediační služby (odsouzený je povinen *postupovat podle stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství*⁹¹, které mu určí probační úředník) a organizátorů zakázaných akcí.⁹²

⁹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění, § 77 odst. 1

⁹² ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 160-161.

3 Subjekty realizující výkon alternativních trestů

3.1 Probační a mediační služba ČR

3.1.1 Platná právní úprava

Probační a mediační služba (dále jen PMS) byla v České republice založena na základě zákona č. 257/2000 Sb., zákona o Probační a mediační službě (dále jen zákon o PMS), který nabyl účinnosti 1. ledna 2001. Zákon upravuje zřízení, organizaci a činnost PMS, postavení, práva a povinnosti úředníků a asistentů PMS a státní správu PMS. Činnosti služby je upravena také v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu a zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

Oficiální stránky PMS uvádí mezi základními dokumenty upravujícími činnost a postavení PMS tyto dokumenty⁹³: Statut Probační a mediační služby ČR, Organizační řád Probační a mediační služby, Směrnice Probační a mediační služby o stížnostech, Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 a Memorandum o spolupráci při zaměstnávání osob vykonávajících alternativní trest, který byl uzavřen mezi PMS a Úřadem práce ČR.

Mezinárodními dokumenty, které upravují činnosti služby, jsou potom tyto⁹⁴: dokumenty vydané Radou Evropy, konkrétně Evropská probační pravidla a Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rady Evropy k elektronickému monitoringu, druhé vydání Příručky o restorativní justici (v originále „Handbook on Restorative Justice Programmes, Second Edition“), Doporučení Rady Evropy O restorativní justici v trestních věcech a nakonec srovnávací analýzy v oblasti věznic a vězňů (SPACE I) a alternativ k opatřením vazební povahy (SPACE II).

⁹³ *Probační a mediační služba: Základní dokumenty* [online]. [cit. 27.11.2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/zakladni-dokumenty/>

⁹⁴ *Probační a mediační služba: Mezinárodní* [online]. [cit. 27.11.2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/mezinarodni/>

3.1.2 Historický vývoj vzniku probace a mediace v České republice

Přestože Probační a mediační služba (dále jen PMS) byla založena v České republice na počátku nového tisíciletí, historie probace a mediace na našem území však sahá mnohem dále do minulosti. V rámci reformy systému trestní spravedlnosti je sice bodem obratu revoluční rok 1989, různé skupiny odborníků se však o prosazování změn v trestní politice snažily již v 60. letech 20. století. I přes totalitní režim s represivním trestním systémem tehdejšího Československa usilovali zmínění odborníci o posílení sociálně-výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů, a to zejména se zaměřením na odstranění příčin porušování právních norem.⁹⁵

V letech 1968–1971 vzniklo ve spolupráci Národního výboru hl. m. Prahy a Výzkumného ústavu kriminologického experimentální středisko postpenitenciární péče. Středisko pracovalo v rámci projektu Výzkum faktorů recidivy, jehož cílem bylo ověřit účinné metody práce se sociálně nepřizpůsobivými občany, včetně propuštěných z výkonu trestu, v podmínkách velkého města. Tento projekt podmínil uplatňování nové profese sociálních kurátorů. Systém prevence sociálně patologických jevů byl v podstatě založen od konce, vzhledem k tomu, že sociální kurátoři pracovali s pachateli trestné činnosti, a především s recidivisty, na základě přesvědčení, že síly je nutno orientovat tam, kde je situace de facto nejhorší. V rámci okresních výborů po několika letech vznikla místa specialistů pro práci s delikventní mládeží, tzv. kurátorů pro mládež.⁹⁶

Místa sociálních pracovníků byla rovněž zřizována v rámci systému vězeňství. Povinností pracovníků bylo umožňovat odsouzeným komunikaci s jejich rodinami a sociálním prostředím po dobu výkonu trestu a připravovat podmínky pro jejich návrat po výkonu trestu či případném propuštění z vězení. Tyto aktivity byly motivovány úsilím o zavádění nových prvků v oblasti zacházení s pachateli

⁹⁵ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 9–10.

⁹⁶ Tamtéž, s. 10.

trestných činů. Nové trendy, o které usilovali odborníci v oblasti sociální péče, psychologie, pedagogiky a práva, byly inspirovány zkušenostmi ze zahraničí.⁹⁷

Nadějně rozběhnuté projekty, které měly za cíl postupně změnit a modernizovat československou trestní politiku, byly zastaveny po invazi armád Varšavské smlouvy a následné normalizaci poměrů. Je na místě připomenout například otevřený dopis zaměstnanců Výzkumného ústavu kriminologického, kde se mimo jiné objevil návrh na zřízení nových probačních center, z doby Pražského jara. Návrhy na vytvoření základů budoucí probační služby byly v roce 1968 prakticky „rozdrčeny“ pásy sovětských tanků.⁹⁸

Po pádu komunistického režimu se začínají projevovat nedostatky trestní politiky Československa, a to především v nárůstu drobné kriminality a pokračující silné represi celého justičního systému. Začínají se objevovat nové aktivity, které přispěly k budoucímu formování základů probace a mediace v ČR. V roce 1991 byl zahájen experiment Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež, jehož autoři z řad odborníků Ústavu státu a práva ČSAV, Městské prokuratury v Praze a odborníků sociální práce s mládeží, byli inspirováni zejména odklony v trestním řízení, které byly užívány v Rakousku. Projekt se v devadesátých letech rozšířil i mimo hlavní město a v rámci něj byly poprvé uplatněny prvky mediace mezi poškozeným a obviněným za přispění třetí osoby – mediátora. S experimentem souvisely postupné změny v rámci trestní legislativy – byla rozšířena škála trestů nespojených s odnětím svobody pachatele a dalších opatření, zejména zmíněných odklonů v trestním řízení. Do českého trestního práva byl první alternativní institut odklonu – diverze – zaveden v roce 1993. V roce 1996 byly do trestní legislativy zavedeny další dva instituty alternativ – narovnání a trest obecně prospěšných prací.⁹⁹

Roku 1996 ministr spravedlnosti zřídil první funkční místa pracovníků u každého okresního soudu v zemi, která sloužila k zajištění administrativně-technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a k zajištění formální kontroly chování

⁹⁷ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 10.

⁹⁸ Tamtéž, s. 11.

⁹⁹ Tamtéž, s. 11.

obviněných. Postupně do těchto míst byli dosazováni kvalifikovaně vzdělaní lidé z oboru sociální práce, kteří se v praxi snažili o rozvoj nových postupů a o naplňování očekávání, která byla spojena s širším využitím jednotlivých institutů v praxi. Postupně tak ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky vytvářeli koncepční materiály, které ovlivnily budoucí podobu zákona o PMS.¹⁰⁰

Roku 1997 byly přijaty novelou trestního zákona další alternativní tresty a opatření, a to podmíněné upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. V roce 1999 předložil tehdejší ministr spravedlnosti Otakar Motejl návrh další etapy reformy justice, jehož součástí byl kromě zásadní změny trestního řízení i nový zákon o PMS. V době, kdy se zákon připravoval, se projevila naléhavá potřeba připravit na tuto novou službu kvalifikované pracovníky, proto byl ve stejném roce vypracován projekt Kvalifikační vzdělávací program pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby, který obsahoval poznatky z odborných diskuzí a informace ze zahraničí. V rámci prvního ročníku projektu byli připraveni první uchazeči o funkce úředníka a asistenta PMS, a ti se stali oporou nově vzniklého systému. V roce 2000 Parlament ČR schválil vládní návrh zákona o PMS jako celostátně působící organizaci, který nabyl účinnosti k 1.1.2001.¹⁰¹

3.1.3 Činnost služby

Probační a mediační služba (dále jen PMS) působí v širokém rámci celého trestního řízení. Na základě konstrukce zákona o PMS a cílů, které ke zřízení služby vedly, byla výchozí koncepce PMS postavena na předpokladu, že klíčovou oblastí pro její účinné působení musí být přípravné řízení trestní a řízení

¹⁰⁰ ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 12.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 12–13.

před soudem. V rámci této služby nabízí PMS obviněnému a poškozenému služby zaměřené na urovnání konfliktního stavu vyvolaného trestným činem.¹⁰²

Cílem služby je připravit a zajistit pro státní zástupce nebo soudce potřebné podmínky pro uložení některého z alternativních trestů či opatření, nebo odklonů v trestním řízení, a to u dospělých i mladistvých. Zákon v sobě zahrnuje předpoklad, že alternativní tresty a opatření mají být nejen ukládány a řádně kontrolovány, ale na jejich aplikaci je také třeba řádně se připravit. To znamená, že pro aplikaci je nezbytné shromáždit pro soudy a státní zástupce relevantní informace o pachateli, o situaci oběti, popř. o dalších dopadech trestné činnosti a rizicích. Měl by být posílen předpoklad řádného vykonání uloženého trestu, a stejně tak předpoklad, že trestná činnost nebude opakována.¹⁰³

Pro realizaci uvedených cílů bylo důležité, aby služba měla celostátní působnost, fungovala ve všech soudních okresech a měla určitou nezávislost a samostatné vedení.¹⁰⁴

¹⁰² ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, s. 37.

¹⁰³ Tamtéž, s. 37–38.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 38.

4 Empirická část

4.1 Cíl a metody výzkumu

Cílem empirické části této práce je zjistit postoj pracovníků Probační a mediační služby ČR ke dvěma nejvyužívanějším alternativním trestům v České republice, a to sice k trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací a komparovat tak teoretické poznatky s aplikační praxí probačních úředníků. Dílčími cíli jsou zjistit postoj pracovníků k právní úpravě trestů, zjistit, zda spatřují pracovníci pozitiva a samozřejmě i negativa ve výkonu těchto trestů a pokud ano, tak jaká, a v poslední řadě zjistit, zda se v souvislosti s výkonem trestů setkali pracovníci s nějakými komplikacemi či úskalími a pokud ano, identifikovat tyto problémy.

Výzkum proběhl na třech střediscích Probační a mediační služby ČR, a to konkrétně v Berouně, Prachaticích a Rokycanech. Výběr proběhl na základě vytiženosti a umístění středisek po konzultaci s vedoucí pracovnící metodického oddělení PMS. Dotazníky byly distribuovány prostřednictvím elektronické pošty po předchozí telefonické domluvě. Celkem bylo osloveno 7 pracovníků, distribuováno 7 dotazníků a zodpovězeno jich bylo 6.

Technikou sběru dat je polostrukturovaný dotazník obsahující celkem 12 otázek. Dotazník obsahuje dva typy otázek, a to otevřené a uzavřené. U uzavřených otázek byla možnost výběru ze dvou možností či výběru možnosti ze stanovené škály od 1 do 4, přičemž po otázce byl ponechán prostor pro komentář či odůvodnění zvolené odpovědi.

Dotazník byl rozdělen na dvě části, první část je zaměřena na otázky ohledně trestu domácího vězení, druhá část na otázky ohledně trestu obecně prospěšných prací. V obou částech byly první dvě otevřené otázky směřovány na pozitiva a negativa těchto trestů. K těmto dotazům byl ponechán prostor pro otevřenou odpověď. Stejně tak se u obou trestů dotazují na ohodnocení platné právní úpravy. Formou odpovědi je již výše zmíněná škála od 1 do 4, přičemž 1 znamená, že právní úprava je dle názoru pracovníka naprosto v pořádku a efektivní, a 4 znamená, že dle názoru pracovníka není právní úprava trestu efektivní vůbec

a má k ní připomínky. I k těmto dotazům byl ponechán prostor pro komentář či odůvodnění zvolené odpovědi. U obou trestů je také otázka, zda se pracovník setkal s v souvislosti s výkonem trestu s nějakými komplikacemi či úskalími a pokud ano, tak s jakými. Následuje ještě doplňující otázka, zda se tato případná úskalí opakovala ve více případech.

U trestu domácího vězení se speciálně dotazují na zrušení ustanovení § 57a trestního zákoníku, které dovolovalo přeměnit zbytek trestu odnětí svobody v trest domácího vězení, ale s účinností od 1.1.2022 bylo zrušeno. Dotaz zní, zda pracovník s touto změnou souhlasí a proč ano či ne.

V druhé části dotazníku, která se týká trestu obecně prospěšných prací, se pracovníků táži na to, jak vnímají snížení horní hranice hodinové sazby pro výkon trestu ze 400 hodin na 300 hodin, zda se jim změna jeví jako pozitivní či negativní. Další speciální dotaz je směřován ke kvalitě odvedené práce jedinci odsouzenými k tomuto trestu a v poslední řadě je dotaz na ustanovení § 65 trestního zákoníku, resp. na jeho změnu a jak tuto změnu pracovníci vnímají.

4.2 Vlastní šetření – respondenti Probační a mediační služby

Zkoumaný soubor tvoří celkem 6 respondentů z řad pracovníků Probační a mediační služby ČR, konkrétně ze středisek v Berouně, Prachaticích a Rokycanech. Dotazníky byly na střediska distribuovány prostřednictvím elektronické pošty po předchozí telefonické domluvě na začátku měsíce ledna 2022. Poslední vyplněný dotazník byl obdrženo dne 17. února 2022.

Stejně tak, jako byl rozdělen dotazník rozdělen na dvě části, bude takto rozdělena i tato kapitola. Přímo citované odpovědi pracovníků PMS jsou v této kapitole zvýrazněny kurzívou.

4.2.1 Trest domácího vězení

První část dotazníku zaměřená na trest domácího vězení obsahuje celkem 5 otevřených otázek. První dvě otázky se týkají pozitiv a negativ, která podle respondentů – pracovníků s sebou nese výkon trestu domácího vězení. Cílem těchto otázek bylo především nastínit pohled pracovníků na výkon trestu přímo z praxe, tedy ne domácí vězení, jaké by mělo být, ale takové, jaké v praxi doopravdy je.

První otázka týkající se pozitiv spojených s výkonem trestu domácího vězení měla v jednotlivých odpovědích velmi často opakující se slova – v každé odpovědi se objevilo slovo rodina a velmi často byl také uváděn fakt, že odsouzený nemá zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody a s prostředím věznice. Dále se objevily i odpovědi zmiňující finanční stránku trestu, ať už ze strany státu, pro který je trest domácího vězení významně finančně výhodnější než trest odnětí svobody, tak i ze strany odsouzeného, který zůstane ekonomicky aktivní, může dále docházet do zaměstnání, splácet své dluhy a zároveň finančně podporovat rodinu.

„Toto omezení odsouzený velmi dobře pocítí ve svém běžném osobním životě (tj. pocítí „trest“) a zároveň se nemůže volně pohybovat v noci (např. kdy ve zvýšené míře dochází k páčání trestné činnosti) a o víkendech (kdy má např. více času na realizaci lumpáren).“

„Zajišťuje výkon trestu a v zásadě neomezuje svobodu odsouzeného. Odsouzený se tak může stýkat s rodinou, chodit do práce, plnit si další povinnosti, a přitom trest vykonává.“

„Pozitiva, co v tom vidím je, že nemusí do vězení, jeho psychika nebude tolik ovlivněna jako kdyby nastoupil do VTOS. Může být doma s rodinou, chodit do práce dělat věci jako jindy jen s tím, že nesmí ven kromě zaměstnání nebo v jiných nutných věcech.“

„Za hlavní výhodu z pohledu odsouzeného považují skutečnost, že nedochází k přetrhání rodinných a sociálních vazeb. Rodina může působit i jako faktor, který u odsouzeného minimalizuje riziko selhání při výkonu trestu.“

Odpověď, která mne zaujala, odkazuje na sebedisciplinu odsouzeného. Jeden z respondentů vidí pozitivum trestu domácího vězení právě v tomto ohledu:

„Trest domácího vězení může odsouzeného naučit určitému sebeovládání, protože je náročný na sebedisciplinu. Je sám sobě dozorcem.“

Jako poslední zmiňuji následující odpověď, která do problematiky vnesla i pohled z praxe. V teoretické rovině se výše uvedené odpovědi nijak výjimečně neliší od výhod alternativních trestů, které uvádí publikace a které jsou v této práci již zmíněny, ale následující odpověď rozšiřuje pohled na trest domácího vězení o realitu pohledem probačního úředníka.

„Je třeba rozlišovat mezi teorií a praxí. V teoretické rovině je tento trest velmi vhodný např. pro pachatele nedbalostní t. č., (např. viník autonehody, při které došlo k vážnému ublížení na zdraví), prvopachatele apod. Pozitiva přináší především u pachatelů, kteří jsou zaměstnaní a kterým tento trest umožní pokračovat v zaměstnání, neztratit zdroj obživy, nenarušit vztahy v rodině či komunitě. V praxi je ovšem nyní velký tlak na ukládání peněžitých trestů, takže pachatelům s pracovními návyky, stálým zdrojem příjmů apod. – tedy těm, pro které je trest domácího vězení nejvhodnější a byl pro něj nejspíš původně také zamýšlen – se trest domácího vězení téměř neukládá, peněžitý trest je upřednostněn. Většina klientů, kteří se k nám v rámci přípravného řízení dostávají, nesplňuje základní podmínky pro uložení trestu domácího vězení, tedy jedná se o osoby bez stálého bydlení, často osoby závislé, pro které tento trest není vhodný.“

Následující otázka sleduje naopak negativa trestu domácího vězení a jeho samotného výkonu. V tomto případě se dalo předpokládat, že někteří respondenti budou odkazovat na relativně nedávné zrušení elektronického monitoringu, tedy že hlavní negativum výkonu tohoto trestu budou spatřovat spíše v rámci kontroly výkonu trestu. Několik takových odpovědí se skutečně objevilo:

„(...) Jen teď co zrušily ty elektronické náramky, tak je možné, že někdo toho může využívat a chodit i tak ven.“

„Absence elektronického monitorovacího systému snižuje efektivitu kontroly výkonu trestu, která spočívá pouze v namátkových kontrolách prováděných probačními úředníky. Odsouzený může podmínky trestu častěji porušovat, přičemž spoléhá na to, že porušení nebude ze strany probačního úředníka zjištěno. O to důležitější je práce probačního úředníka při předjednávání trestu s pachatelem (zjišťování motivace, analýza rizik selhání apod.).“

„Řekla bych že ne negativa pro odsouzeného, ale v současné době negativa pro PMS, která zajišťuje namátkové kontroly výkonu trestu, neboť v současné době nelze využívat elektronický monitorovací systém.“

Jako další negativa potom respondenti uvádí vliv odsouzeného na jeho rodinu a dva z nich odkazují na nezaměstnané odsouzené osoby. Jeden z respondentů dokonce pro tyto osoby upřednostňuje výkon trestu odnětí svobody, kde by dle jeho slov měli stanovený řád, kteří si sami nedokáží zajistit. Jeden z respondentů uvedl, že žádná negativa trestu domácího vězení nevidí.

„Trest zasáhne přímo rodinu odsouzeného v tom, že se musí denně přizpůsobovat jeho režimu. Pro odsouzeného je trest náročný na psychiku, což se přenáší i na rodinu.“

„Negativum vnímám rovněž při uložení tohoto trestu osobám bez pracovních návyků, které se při výkonu trestu domácího vězení ještě „posílí“ ve své „pohodlnosti“.“

„Především u nezaměstnaných odsouzených považuji za negativum hrozbu totální izolace od okolí a další oslabení pracovních návyků. Pro některé lidi může být v tomto ohledu „lepší“ pobyt ve vězení, kde mají stanovený řád, přidělenou práci apod., které si sami nedokážou zajistit.“

Následující otázka se zabývá nedávnou změnou, resp. zrušením ustanovení § 57a zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, který do 1.1.2022 umožňoval přeměnit odsouzenému zbytek trestu odnětí svobody v trest domácího vězení, jestliže ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Respondenti byli dotázáni, zda s touto změnou souhlasí či nikoli a následně byli

požádání o odůvodnění své odpovědi. Z 6 respondentů 1 uvedl, že na změnu nemá žádný názor, 2 uvedli, že se zrušením souhlasí a 3 se zrušením nesouhlasí.

„Nesouhlasím, domnívám se, že to byla jedna z vhodných alternativ, v některých případech by šlo odsouzeného propustit z výkonu trestu odnětí svobody již dříve a uložit mu domácí vězení. Napadá mi třeba případ i s ohledem na zdravotní stav nebo rodinné a sociální poměry odsouzeného. Je škoda, že tato možnost byla zrušena.“

„Nesouhlasím, protože si myslím, že to mohla být i motivace těm vězňům, kteří si uvědomili, co spáchali a že se chtějí napravit a jít aspoň zpátky domů k rodině. Mohlo to i pomoci těm věznicím které jsou přeplněné, jak stále hlásí.“

„Nesouhlasím, neboť odsouzený, u kterého k nápravě postačuje méně invazivní opatření by měl dostat šanci. Klient může být ekonomicky aktivní a žít v obvyklém sociálním prostředí, neporušovat vztahy.“

Respondenti, kteří se změnou nesouhlasí, opět odkazují na rodinné vztahy odsouzeného, které by díky změně části výkonu trestu odnětí svobody v domácí vězení nemusely nést tak těžkou újmu. Dalším argumentem je finanční hledisko, ať už státního aparátu, který by tímto ulevil přeplněným věznicím, tak i odsouzených, kteří by mohli být ekonomicky opět aktivní. Naopak respondenti, kteří se změnou souhlasí, argumentují následovně:

„Na první pohled jde o dobrou (přísnější) alternativu k podmíněnému propuštění z výkonu trestu u odsouzených, kteří nesplňují podmínky podmíněného propuštění. Institut však nebyl téměř vůbec využíván (pouze 90 případů v letech 2011-2018). Domnívám se, že nebyl zcela vyjasněn rozdíl mezi tímto institutem a klasickým podmíněným propuštěním, proto jej odsouzení nevyužívali, a postrádal tak na významu. V případě lepšího uchopení právní úpravy a následnému častějšímu využívání ze strany odsouzených a soudů by mohl ulevit státnímu rozpočtu (což byl také důvod jeho vytvoření).“

„V předchozí právní úpravě jsem neviděla přínos z hlediska převýchovy odsouzeného. Byla to pouze finanční úleva pro státní pokladnu. Jestliže odsouzený prokázal svým chováním polepšení a byl propuštěn na svobodu, proč

tedy ještě přeměňovat trest na domácí vězení. Bud' se polepšil a může ven nebo ne. V případě, že je žádoucí na něj na svobodě dohlížet, pak je zde vhodný institut dohledu. Domácí vězení v takovém případě nic neřeší.“

Následující otázka měla za úkol zjistit, zda se v souvislosti s výkonem trestu domácího vězení přímo některý z probačních úředníků setkal s nějakým problémem či úskalím. Jeden respondent uvedl, že na středisku pracuje pouze dva týdny, a proto na tuto otázku odpovídat nebude. Několik respondentů přímo odkazuje na již zmíněnou kontrolu výkonu trestu, která se jeví být bez elektronického monitoringu velmi neefektivní a z odpovědí lze také usuzovat, že namátková kontrola může být v některých případech velmi nebezpečná.

„Velký problém spatřuji v tom, že v současné době nelze využívat elektronický monitorovací systém, ale pouze náátkové kontroly.“

„Problém je často v bezpečnosti pracovníků, kteří výkon trestu kontrolují. Např. značný problém jsou psi v domácnostech. Velký problém z hlediska bezpečnosti kontrolujících pracovníků je u odsouzených, kteří trest DV vykonávají na ubytovnách, dále v objektech ve špatném technickém stavu, s nedostatečným osvětlením přístupových cest a společných prostor v objektu (chodby, schodiště apod.).“

„Úskalí je samotná kontrola tohoto trestu. V případě, že nejsou k dispozici funkční a spolehlivé elektronické náramky, může kontrolu provádět pouze náátkově Probační a mediační služba, což nepovažují ani za dostatečné ani za efektivní. Většina probačních pracovníků jsou ženy, které tak po nocích objíždějí někdy i rizikové lokality a kontrolují osoby, které mají potíže se zákonem – to samo o sobě vypovídá o úrovni myšlení našich zákonodárců. Trest domácího vězení je někdy ukládán i osobám na ubytovnách, což s sebou nese řadu dalších komplikací (častější fluktuace místa pobytu, problémy s vytýčením prostoru, kde se může všude odsouzený zdržovat, možnost kontaktu s jinými závadovými osobami na ubytovně).“

Následující odpověď řeší i případy, kdy se mění místo výkonu trestu a opět odkazuje na již zmíněné ubytovny, které v praxi bývají často místem kontroly výkonu trestu domácího vězení.

„Problematická může být změna místa výkonu trestu, pokud nový pronajímatel s výkonem ve své nemovitosti nesouhlasí, příp. pokud je nové místo pro výkon trestu z jiného důvodu nevhodné (např. ubytovna apod.). Velké bezpečnostní riziko může představovat klient, který je pod vlivem návykových látek/alkoholu.“

Poslední otázka týkající se trestu domácího vězení se vztahuje na současnou právní úpravu. Respondenti měli možnost vybrat ze škály od 1 do 4, a to podle toho, zda se jim úprava jeví jako velmi efektivní a bezchybná, nebo zda k ní mají nějaké připomínky. Tři respondenti označili možnost 1, tedy že právní úprava je dle nich naprosto v pořádku. Jeden respondent označil číslo 2 a vyjádřil se k ní blíže takto:

„Právní úpravu shledávám v podstatě v pořádku. Problém vidím v tom, že v případě, že trest je odsouzeným porušován, soud koná příliš pomalu, případně nekoná vůbec.“

Jeden respondent označil možnost 3, ke které blíže dopsal:

„Efektivitu právní úpravy ovlivňuje zásadním způsobem důslednost vymáhání podmínek uloženého trestu ze strany OČTŘ. Pokud je vymáhání podmínek benevolentní a nedůsledné, nemůže být uložený trest efektivní.“

Možnost číslo 4, tedy možnost označující absolutně neefektivní právní úpravu, neoznačil žádný z respondentů. Jeden respondent na otázku vůbec neodpověděl.

4.2.2 Trest obecně prospěšných prací

Druhá část dotazníku zaměřená na trest obecně prospěšných prací (dále jen TOPP) obsahuje celkem 7 otevřených otázek. Stejně jako v prvním případě se první dvě otázky týkají pozitiv a negativ, která respondenti ve výkonu tohoto trestu spatřují. Nejprve tedy k pozitivům:

„Určitě. Řadu pozitiv. Je pozitivní, když odsouzený trest přijme a vykoná ho, tak výkonem trestu lze celý konflikt považovat za uzavřený. Vidím přínos pro společnost – poskytovatele – užitek z vykonané práce. Je to přínos pro společnost, protože odsouzený není ve výkonu trestu odnětí svobody, není

omezen a nemá to na něj negativní dopad a státu nevznikají další zbytečné náklady na hrazení pobytu ve výkonu trestu.“

„(...) U odsouzeného může posílit pracovní návyky. V minulosti se někdy stávalo, že po odpracování uloženého trestu OPP pokračoval odsouzený ve spolupráci s poskytovatelem. Takové případy již nezaznamenáváme, především z důvodu tlaku na ukládání peněž. trestu, jehož následkem je skutečnost, že trest OPP se ukládá často lidem bez pracovních návyků, lidem závislým, kteří se dopouštějí relativně banální t. č., u nichž je výkon trestu problematický.“

„Můžou objevit svůj skrytý talent nebo vášeň k něčemu, co musí dělat, co ještě nedělali (třeba sázení květin). Ale to si myslím, že se spíš nestává.“

„Pokud je poskytovatel s prací spokojen, může klienta např. doporučit známým, kteří si za jeho služby zaplatí (řemeslníci apod.).“

„(...) Někteří poskytovatelé po dobře odvedené práci dále s klienty spolupracovali formou dohody o provedení práce, či pracovní smlouvy.“

Většina respondentů odkazovala na pozitiva ve vztahu ke komunitě, které je tímto způsobem odčiněna újma, dále potom zmiňují vytvoření či posílení pracovních návyků odsouzeného. Jako obrovské pozitivum lze určitě považovat i možnost následné spolupráce odsouzeného s poskytovatelem, kterou odsouzení, jak vyplývá z výše uvedeného, v minulosti často využili.

Na otázku, zda respondenty napadají negativa spojená s výkonem trestu OPP, dva odpověděli, že je žádná negativa nenapadají. Dva respondenti odkazují na nedostatečné pojištění pro případ škody způsobené v rámci výkonu TOPP.

„Řadu let se mluví o tom, že v rámci výkonu trestu obecně prospěšných by měli být odsouzení pojištěni pro případ škody. Do současné doby se tak nestalo. Někdy je problém, když odsouzený způsobí škodu poskytovateli trestu, např. odcizí pracovní pomůcky nebo nářadí apod., poskytovatel má proto možnost požadavek zrušit.“

„(...) Problematická je rovněž chybějící úprava úrazů při výkonu trestu a odpovědnost za škodu.“

Respondenti dále poukazují na škody způsobené poskytovatelům, kteří poté s PMS ukončí spolupráci, a díky tomu existují oblasti, ve kterých poskytovatelé zkrátka nejsou:

„Negativní zkušenost s odsouzenými odradí poskytovatele, který pak s Probační a mediační službou ukončí spolupráci. Máme pak oblasti se zvýšeným počtem osob, kterým soudy ukládají trest OPP, ale zároveň v dané oblasti nemáme poskytovatele.“

„Někdy odsouzený poskytovatele okrade, jindy poskytovatel objedná materiál k provedení potřebných prací, odsouzený se nedostaví, investice poskytovatele je zbytečná. Poskytovatel se nemůže spolehnout na to, že odsouzený v domluveném termínu opravdu přijde a práci plánovat, nebo s jejím výkonem počítat.“

„Z pohledu poskytovatelů (většinou města/obce) jde o administrativní zátěž navíc. U problémových klientů převyšují negativa – klient nepracuje podle pokynů, nedodržuje termíny, v krajním případě se může i dopustit trestné činnosti (krádež). Trest tak neplní svůj účel a pouze „vytváří“ zbytečnou práci pro poskytovatele a probačního úředníka.“

„(...) V současné době často dostávají OP odsouzení, kteří nemají pracovní návyky. Nemohli dostat peněžitý trest, protože dlouhodobě nepracují. Jde o osoby problematické v celé obci, osoby závislé, recidivující, bez sebereflexe, bez schopnosti organizovat si čas.“

Z odpovědí je zřejmé, že trest obecně prospěšných prací v současné době dostávají i osoby, které nejsou schopny ho bez problému vykonat. Poskytovatelům poté vznikají škody. Poslední odpověď také odkazuje na kontrolu výkonu práce.

„Pro některé poskytovatele je problém zajistit potřebný dohled nad tím, jak klient práci vykonává.“

Následující otázka se týká snížení horní hranice sazby pro výkon TOPP, která byla novelou trestního zákoníku snížena ze 400 hodin na 300. Otázka zněla tak, zda se pracovníkům tato změna jeví jako pozitivní nebo negativní a proč. Jeden respondent na otázku neodpověděl a zbylých 5 změnu vidí jako pozitivní. Možnost „negativní“ tedy nevybral žádný z nich.

„(...) odsouzení měli problém stihnout trest vykonat v průběhu jednoho roku.“

Dva z respondentů zmiňují odstrašující/motivační efekt, který vyšší horní hranice sazby neplnila.

„(...) V přepočtu se jedná o 37,5 pracovních dní, kdy odsouzený vykonává neplacenou práci. Vyšší výměra nemá podle mého názoru větší odstrašující ani výchovný efekt (podobně jako např. hypotetické zvýšení horní hranice sazby u trestu odnětí svobody z pěti na šest let).“

„Domnívám se, že vyšší sazba 400 hodin nemá žádný zvláštní motivační ani jiný efekt.“

Jeden z respondentů se vyjadřuje i k negativům, která vyšší horní hranice sazby přinášela poskytovatelům:

„Pro poskytovatele je často obtížné poskytnout 400 hodin během jednoho roku, zvláště v malých obcích, kde je obtížné to organizovat.“

V následující otázce měli respondenti ohodnotit kvalitu odvedené práce odsouzenými, a to výběrem ze dvou možností: kvalita odvedené práce je stejná, jako by ji odvedl kdokoli jiný anebo je nižší. První možnost, tedy že kvalita odvedené práce odsouzenými je stejná, jako kdyby ji vykonával kdokoli jiný, vybral pouze jeden respondent, čtyři potom vybrali možnost druhou a jeden respondent se vyjádřil tak, že na otázku jednoznačně odpovědět nelze. Respondent, který vybral možnost první, napsal tento krátký komentář:

„Nemyslím si, že by v tom měl být nějaký rozdíl. Ono u sázení stromků nebo uklízení se asi moc podvádět nedá.“

Ostatní respondenti, kteří vybrali tu možnost, že kvalita provedené práce je nižší, tuto možnost odůvodňují jednak tím, že odsouzení nemají pracovní návyky, a dále potom jejich negativní motivací, která spočívá v tom, že trest chtějí pouze odpracovat a nikoli odvést kvalitní práci. Lze tedy tvrdit, že tyto odpovědi bylo možno předem očekávat, protože pro odsouzeného je důležité odpracovat si svůj trest a kvalita jeho práce není jeho prioritou.

„Kvalita práce bývá zpravidla nižší, ale záleží na poskytovateli, jakým způsobem si spolupráci s odsouzeným nastaví, tj. jakou práci mu dá a jaké jsou podmínky výkonu práce. V praxi jsme se setkali s tím, že v jednom případě naopak odsouzený poskytovatele doslova „honil“. Je to však výjimka. Pokud si chce poskytovatel ohlídat kvalitu trestu, je vhodné například odsouzeného zařadit do nějaké pracovní čety.“

„Kvalita odvedené práce je OBVYKLE nižší, a to především u klientů bez pracovních návyků, bez odborných dovedností, s nízkou motivací k výkonu trestu.“

„Pro odsouzeného je to negativní motivace, tedy donucení. Odměna toho, že nejsou zavření, resp. svoboda je pro ně neuchopitelná hodnota, které si váží až v poslední řadě. Další důvod, alespoň u nás jsou zmíněné pracovní návyky, pracovní dovednosti a běžné technologické postupy, které klienti nemají.“

„Odsouzení nejsou motivováni odvést DOBROU práci, pouze „sfouknout“ trest. Jsou zainteresováni pouze v ukončení sankce, nikoli v její kvalitě.“

Poslední respondent odpověděl, že kvalitu práce nelze posuzovat jednoznačně, protože se v praxi setkávají s oběma případy. U odsouzených bez pracovních návyků se obecně přepokládá nižší kvalita práce, avšak respondent zmínil, že *„v některých případech jsou však odsouzení schopni odvést velmi kvalitní a odbornou práci (stavební, elektrikářské práce apod.) a poskytovatelé jsou s nimi velmi spokojeni. Nelze proto generalizovat.“*

Následující dotaz zněl takto: „Jak hodnotíte ustanovení § 65 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, který stanoví, že soud může přeměnit trest OPP nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody, a to tak, že každá i jen započatá hodina nevykonaného TOPP se počítá za jeden den odnětí svobody, ve vztahu k předešlé úpravě, která počítala dvě hodiny za jeden den odnětí svobody?“ a respondenti měli opět možnost vybrat odpověď ze dvou možností, a to podle toho, zda přísnější sankci hodnotí kladně či záporně.

Všech 6 respondentů hodnotí přísnější sankci kladně. Některé komentáře k odpovědím byly velmi stručné:

„Odsouzený je tak spíše motivován k výkonu trestu.“

„Tlak na klienta je vyšší, negativní motivace zde funguje lépe.“

„Považuji to za přiměřené, i s ohledem na další legislativní kontext (přísnost jiných sankcí apod.).“

„Přeměnu 1 hodina = 1 den považuji za přiměřenou.“

Někteří respondenti se k problematice vyjádřili delší odpovědí. Dvě odpovědi obsahují pohled z praxe, ve které se často děje, že odsouzený začíná řádně TOPP plnit až ve chvíli, kdy je mu trestem odnětí svobody pohroženo.

„Pokud odsouzený trest nevykonává a je nutná přeměna, znamená to v naprosté většině případů, že je mu trest lhostejný, nebo mu užívání NL výkon trestu znemožňuje. Často je nutné přeměnit jen část uložených hodin (část odsouzený odpracoval), pokud by se TOS ukládal 2hod = 1den TOS, může být počet uložených dnů TOS tak nízký, že „se nevyplatí do věznice ani nastoupit“, soud s přeměnou váhá, což pak vede k další devalvaci trestu OPP v komunitě.“

„Vidím, že to není tak náročné, aby to nemohli splnit, často na to kašlou a myslí si, že se nic nestane a nejsou vůči tomu zodpovědní. Když i po upomínkách stále neplní, tak jim napíšeme, že jim přeměníme trest a hned přijdou pracovat.“

„Strach z přeměny trestu zvyšuje šanci, že odsouzený trest vykoná. Někdy odsouzení začnou trest řádně vykonávat až ve chvíli, kdy jim přeměna trestu reálně hrozí. V případě mírnější sankce klesá negativní motivační efekt.“

Předposlední dotaz, stejně jako v první polovině dotazníku, směřoval k problémům či úskalím, se kterými se probační úředníci setkali v souvislosti s výkonem trestu obecně prospěšných prací. Odpovědi respondentů byly velmi podobné.

„Někdy jsou požadavky pro výkon trestu obecně prospěšných prací časově omezené zejména z důvodů ročního období, kdy v zimě je požadavků méně.“

„Často se objevují problémy mezi odsouzeným a poskytovatelem ohledně komunikace, dodržování termínů, výjimečně ohledně rozsahu vykonané práce.“

To klade požadavky na poskytovatele, který by měl velmi pečlivě vést záznamy o vykonané práci, termínech apod.“

Ve dvou odpovědích se objevila odpověď, že se odsouzení dohadují o počtu odpracovaných hodin a snaží se je falšovat. Ve všech odpovědích také zaznělo, že odsouzení zaměstnavatele okrádají a stejně tak ve všech odpovědích byl vytyčen velký problém s nedostatkem poskytovatelů, a to nejen obecně, ale i v případech poskytovatelů, kteří:

- *„umožňují výkon trestu o víkendech*
- *přijímají „problematické“ klienty (závislé, bez domova, po předchozí špatné zkušenosti apod.)“*

„Klienti neodvedou práci, pouze stojí na pracovišti. Poskytovatelé si práci nekontrolují.“

Dalšími zmíněnými problémy jsou *„snaha o korupci ze strany odsouzených, mírnost ze strany poskytovatelů (tendence přivírat oči, odpouštět hodiny)“*. I na této odpovědi je demonstrováno, že evidence hodin je velkým problémem. O falšování odpracovaných hodin se v některých případech snaží odsouzení, v jiných případech se o ně „postarají“ poskytovatelé.

„Klienti se dostavují na pracoviště pod vlivem návykových látek. Nejčastěji jde o marihuanu. Poskytovatel pak práci klientovi nezadá z důvodů bezpečnosti práce.“

Jeden z respondentů potom přímo nastínil příběh z praxe, se kterým se setkal:

„V jednom případě poskytovatel umístil klienta „na zkoušku“ bez vědomí probačního úředníka, aniž by byl trest k poskytovateli soudně nařízen, bez podepsané dohody o realizaci výkonu trestu a poučení BOZP. Klient odpracoval 5 hodin. Poté se pohádali a poskytovatel se rozhodl, že klienta nepřijme. Ten však požadoval, aby mu byly hodiny vykonané práce započítány (uváděl, že jich odpracoval minimálně 20), což však není možné v případě, kdy trest není pro daného poskytovatele nařízen, chybí formální právní základ. Chyba byla na obou stranách, poskytovatel i odsouzený byli o náležitém postupu

předem řádné poučení. Konflikt se nicméně řešil dlouho a poskytovatel po negativní zkušenosti nechce umisťovat další klienty.“

Co se týče platné první úpravy TOPP, respondenti opět vybírali ze škály 1 až 4 podle toho, zda se jim úprava jeví jako velmi efektivní a bezchybná, nebo zda k ní mají nějaké připomínky. V tomto případě jsou odpovědi respondentů různorodé – otázku zodpovědělo celkem 5 respondentů, přičemž jako efektivní a naprosto v pořádku hodnotí právní úpravu jeden z nich, jako efektivní, ale s připomínkami taktéž jeden z nich, dva respondenti právní úpravu nehodnotí ani jako efektivní, ani jako neefektivní a jeden respondent právní úpravu hodnotí jako absolutně neefektivní. Komentáře k jednotlivým vybraným možnostem byly rozděleny dle škály, aby byly přehlednější:

1 (efektivní, naprosto v pořádku):

„Stávající úprava dává dostatečnou možnost klientovi, aby trest odpracoval i když mohou nastat velké potíže s organizací času. Probační úředník může pružně měnit místa výkonu v případě právě popsaných komplikací nebo když se klient odstěhuje. Klient má tedy dostatek šancí, aby se do výkonu trestu odnětí svobody nedostal.“

2 (efektivní, ale pár připomínek mám):

„Jak jsem shora uvedl(a), bylo by třeba ošetřit pojištění odsouzených např. za způsobenou škodu.“

3 (nehodnotím ani jako efektivní, ani jako neefektivní, mám připomínky):

„Problém nevnímám ani tak v právní úpravě, jako spíše v ne/důslednosti vymáhání podmínek plnění uloženého trestu. V trestní oblasti je zjevné, že chybí jednoznačná koncepce, jednoduše řečeno: „co vlastně chceme“. Působí různé trendy, které se ovšem nezřídka míjejí s realitou a navíc působí „proti sobě“. Jako značný problém, se kterým se v praxi setkáváme, vnímám např. definici „vedení řádného života“, což je jedna z podmínek při výkonu trestu OPP i DV zákonem stanovená.“

„(...) Největším problémem je výše zmíněná nedostatečná (téměř absentující) právní úprava úrazů a odškodňování. Dále se řeší, zda by neměl být trest ukládán

pouze se souhlasem pachatele, jako je to v mnoha zemích západní Evropy, které považují uložení trestu bez souhlasu za problematické (podobnost s nucenými pracemi).“

4 (dle mého názoru není právní úprava vůbec efektivní):

„- není stanovena povinnost poskytovatelům přijímat odsouzené (v některých oblastech je tak komplikované najít vhodné místo výkonu)

- nejsou konkretizovány podmínky pracovního vztahu, zákoník práce neošetřuje tuto oblast, není upraveno pojištění těchto osob pro případ úrazu při výkonu apod.

- zákon umožňuje uložit i několik trestů OPP najednou (různými soudy), což někdy v reálu znamená, že má odsouzený vykonat do roka i dvojnásobný počet hodin, než je maximální výměra jednoho trestu“

Z výše uvedených odpovědí lze vyvodit, že velkým problémem je pojištění odsouzených, které není nijak upraveno zákonem. K otázce pojištění se respondenti vyjadřovali nejen v této otázce, ale i v otázce předešlé, která byla směřována k negativům spojeným s výkonem TOPP.

4.3 Vyhodnocení výzkumu

V některých případech otázek se odpovědi úředníků příliš nelišily, ať už navzájem, nebo s publikacemi, které se alternativními tresty zabývají. Každý z respondentů byl schopen uvést hlavní výhody a nevýhody, které s výkonem těchto dvou trestů spojuje a odpovědi se navzájem v mnoha případech kryly a vzájemně prolínaly. Některé odpovědi se daly i předpokládat, např. v případě nevýhod spojených s výkonem trestu domácího vězení se dalo předpokládat, že úředníci budou odkazovat na nedávné zrušení spolupráce Probační a mediační služby ČR s dodavatelem Elektronického monitorovacího systému, firmou SuperCom, které kontrolu trestu dá se říci posunulo o krok zpět a kontrolu vrátilo pouze na úroveň namátkových kontrol. Respondenti v odpovědích zmínili i nebezpečí, které u namátkových kontrol úředníkům hrozí. V případě výhod a nevýhod

spojených s trestem obecně prospěšných prací lze považovat pro tuto práci za přínosné zmínění výhody, že po výkonu svého trestu jsou někteří odsouzení buď poskytovatelem doporučení jiným zaměstnavatelům anebo s poskytovatelem samotným poté navazují spolupráci a po výkonu trestu jsou za svou práci již řádně odměněni. Za jedno z největších negativ výkonu TOPP poté většina respondentů považuje chybějící pojištění odsouzených pro případ úrazu, které zákoník práce v tomto případě neošetřuje.

Stejně tak, jako byli respondenti dotazováni u obou trestů na výhody a nevýhody s výkonem spojené, byli dotázáni i na aktuální právní úpravu trestů. V případě trestu domácího vězení sice ne všichni respondenti odpověděli, že je podle nich právní úprava efektivní a nemají k ní žádné připomínky, avšak následující připomínky neodkazovaly na právní úpravu, ale na činnost orgánů činných v trestním řízení, konkrétně na důslednosti vymáhání podmínek trestu. Zajímavější byl však výsledek dotazu na právní úpravu trestu obecně prospěšných prací. V této odpovědi se našli zástupci všech čtyř možností, tedy pro jednoho probačního úředníka je úprava naprosto v pořádku a pro jiného není úprava efektivní vůbec. Na jednom problému se ale úředníci shodli, a to sice na již zmíněném pojištění odsouzeného, které není právně upraveno.

Společný dotaz pro oba dva typy trestů byl, zda se úředníci někdy setkali s nějakým problémem během samotného výkonu trestu. V případě trestu domácího vězení úředníci odkazovali na již zmíněnou kontrolu, která je v současné době zastoupena pouze kontrolou namátkovou. Taková kontrola může být v některých případech velmi nebezpečná, a to ať už z důvodu místa kontroly (ubytovny zmíněné ve více odpovědích), ostatních spolubydlících pachatele (mohou jimi být závadové osoby), nebo zkrátka rizikové lokality místa kontroly. V případě trestu obecně prospěšných prací byly odpovědi velmi podobné. Časté problémy bývají s docházkou odsouzených a jejich následnými pokusy o falzifikaci odpracovaných hodin, ale problémy nastaly i na „druhé straně“, kdy se o falzifikaci snaží i zaměstnavatel, což lze považovat za překvapivé.

U trestu domácího vězení byli úředníci tázáni, zda souhlasí se zrušením ustanovení § 57a trestního zákoníku, které dovolovalo přeměnu zbytku trestu odnětí svobody v trest domácího vězení. Z šesti respondentů jeden uvedl,

že na změnu nemá žádný názor, dva uvedli, že se zrušením souhlasí a tři se zrušením nesouhlasí. V tomto případě tedy nelze mluvit o obecně shodě.

V části dotazníku, která byla zaměřena na TOPP, se respondenti obecně shodli na odpovědích. Na otázku, zda souhlasí se změnou horní hranice sazby pro výkon TOPP z původních 400 hodin na 300 hodin odpovědělo pět respondentů, že souhlasí a změna se jim jeví jako pozitivní a jeden respondent neodpověděl. Možnost, že se jeví změna jako negativní a že s ní nesouhlasí, tedy nevybral žádný z respondentů. V další otázce respondenti hodnotili kvalitu odvedené práce odsouzenými, přičemž pouze jeden z nich ji ohodnotil jako stejnou, jako by ji odvedl kdokoli jiný a zbylí respondenti se shodli na tom, že kvalita práce je nižší. Tato odpověď byla respondenty odůvodňována tak, že odsouzený nemá žádnou pozitivní motivaci k tomu, dělat svou práci svědomitě, má pouze motivaci hodiny splnit a trest vykonat.

Poslední dotaz se týkal ustanovení § 65 odst. 2 trestního zákoníku, který stanoví, že soud může přeměnit TOPP nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody. Dřívější úprava počítala za každé dvě neodpracované hodiny jeden den odnětí svobody, nynější úprava je však přísnější a počítá jeden den odnětí svobody za jednu neodpracovanou hodinu. I v tomto případě se všech šest respondentů shodlo na odpovědi a všichni změnu k přísnějšímu hodnotí kladně.

Závěr

Cílem této práce bylo podat přehled o alternativách k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v České republice, tyto tresty charakterizovat z kriminologického pohledu, popsat jejich hlavní výhody a nevýhody a kriminologické aspekty. Dále bylo cílem podat stručný přehled o historickém vývoji a činnosti Probační a mediační služby České republiky jako hlavního subjektu zajišťujícího výkon alternativních trestů a v poslední řadě část teoretických poznatků o alternativních trestech domácího vězení a obecně prospěšných prací komparovat s poznatky aplikační praxe probačních úředníků.

Jak již bylo zmíněno, alternativní tresty nemají v odborných publikacích příliš mnoho zastání. V mnoha monografiích jsou zmíněny, ale většinou se jedná pouze o kapitoly, která čtenářům přináší spíše stručný přehled. Ucelené publikace, které se alternativními tresty přímo zabývají, nelze považovat za aktuální. Proto lze tvrdit, že tato práce je aktuálním a uceleným přehledem o alternativních trestech využívaných v České republice, a to z pohledu kriminologického, nikoli trestněprávního.

Získané odpovědi pracovníků Probační a mediační služby lze pro tuto práci považovat za velmi přínosné, neboť do ní vnesly aktuální poznatky z praxe a doplnily tak teoretickou část, která vycházela zejména z rešerše odborných publikací a zákonných úprav. Analýza získaných odpovědí také v některých případech zdůraznila rozdílné názory probačních úředníků na určité skutečnosti, například na efektivitu právní úpravy trestů.

Propojením aktuálních poznatků z odborné literatury a poznámek, připomínek a názorů probačních úředníků přímo z praxe výkonu alternativních trestů domácího vězení a obecně prospěšných prací vznikla ucelená a aktuální práce, která své stanovené cíle splnila.

Seznam použité literatury

Monografie

- [1] ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.
- [2] FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality – nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8.
- [3] GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4. aktualiz. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.
- [4] *Handbook on Restorative Justice Programmes*. New York: United Nations Office on Drugs and Crime, 2006. ISBN 978-92-1-133754-9.
- [5] JELÍNEK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3.
- [6] KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-163-7.
- [7] KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8.
- [8] LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.
- [9] ROZUM, Jan et al. *Vybrané problémy sankční politiky – Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ, institut zabezpečovací detence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-042-0.
- [10] SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-350-7.
- [11] ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9.

- [12] ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4.
- [13] ŠTERN, Pavel, Lenka OUŘEDNÍČKOVÁ a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.
- [14] TOMÁŠEK, Jan, Simona DIBLÍKOVÁ a Miroslav SCHEINOST. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-163-9.
- [15] VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.
- [16] ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4.
- [17] ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.

Zákonná úprava

- [18] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, poslanecký tisk č. 410/0, část č. 1/9.
- [19] Zákon č. 117/1852 Ř. z., *o zločinech, přečinech a přestupcích*, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927
- [20] Zákon č. 220/2021 Sb., *zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony v posledním znění*
- [21] Zákon č. 257/2000 Sb., *zákon o Probační a mediační službě v posledním znění*
- [22] Zákon č. 40/2009 Sb., *zákon trestní zákoník v posledním znění*

Webové stránky a elektronické zdroje

- [23] *Portál justice: Alternativní tresty* [online]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/alternativni-tresty?clanek=obecne-informace>
- [24] *Portál justice: Tiskové zprávy* [online]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/tiskove-zpravy?clanek=elektronicke-naramky-jsou-v-ostrem-provozu>
- [25] *Probační a mediační služba: Mezinárodní* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/mezinarodni/>
- [26] *Probační a mediační služba: Probace* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/probace/>
- [27] *Probační a mediační služba: Probační a mediační služba ukončila spolupráci s firmou SuperCom* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probacni-a-mediacni-sluzba-ukoncila-spolupraci-s-firmou-supercom/>
- [28] *Probační a mediační služba: Základní dokumenty* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/zakladni-dokumenty/>

Seznam příloh

- I. Dotazník k bakalářské práci

Přílohy práce

Vážení,

jmenuji se Gabriela Saavedrová a jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia na Policejní akademii České republiky. Na Vás se obracím s prosbou o vyplnění dotazníku k praktické části mé práce. Na spolupráci s Vaším střediskem jsem již předem domluvena s metodickým oddělením Probační a mediační služby.

Práce nese název „Alternativní tresty – kriminologický pohled“ a je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se týká vymezení základních pojmů, jimiž jsou trest, restorativní justice a alternativní tresty. Druhá kapitola potom charakterizuje jednotlivé alternativní tresty, především se zaměřuje na jejich kriminologické aspekty. Třetí kapitola mé práce je věnována historii a činnosti Probační a mediační služby ČR.

Čtvrtá kapitola práce – empirická část – má za cíl zjistit pohled probačních úředníků a asistentů na samotný výkon alternativních trestů domácího vězení a obecně prospěšných prací. Dotazník jsem společně s vedoucím mé práce zvolila z toho důvodu, že šetření proběhne na více střediscích, konkrétně v Berouně, Prachaticích a Rokycanech. Dotazník je rozdělen na dvě části, první část se týká trestu domácího vězení, druhá část trestu obecně prospěšných prací. Obsahuje celkem 12 otázek, jeho vyplnění by mělo zabrat maximálně hodinu Vašeho času.

Pokud budete mít zájem, mohu Vám empirickou část mé práce po dokončení analýzy zaslat.

Předem Vám moc děkuji za vyplnění a přeji hlavně hodně zdraví a spokojenosti do roku 2022.

S pozdravem

Gabriela Saavedrová

PRVNÍ ČÁST: TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ

1. Domníváte se, že výkon trestu domácího vězení přináší nějaká pozitiva?

Pokud ano, tak jaká?

.....

.....

.....

.....

.....

2. Domníváte se, že výkon trestu domácího vězení přináší nějaká negativa?

Pokud ano, jaká?

.....

.....

.....

.....

.....

3. Dle ustanovení § 57a zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, bylo možno přeměnit odsouzenému zbytek trestu odnětí svobody v trest domácího vězení, jestliže ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Ustanovení § 57a se s účinností od 1.1.2022 zrušuje novelou zákona. Souhlasíte s touto změnou?

- ano, souhlasím
- ne, nesouhlasím

Svou odpověď, prosím, odůvodněte:

.....

.....

.....

.....

4. Setkal/a jste se v souvislosti s výkonem trestu domácího vězení s nějakými komplikacemi či úskalími? Např. během průběžných kontrol či komunikace s rodinou klienta? Pokud ano, s jakými? Opakovala se tato úskalí ve více případech?

.....

.....

.....

.....

.....

**5. Ohodnoťte, prosím, platnou právní úpravu trestu domácího vězení
vzhledem k její efektivitě. Pokud se Vám zdá málo efektivní, máte
konkrétní připomínky či nápady, které by ji mohly učinit efektivnější?**

<p>1: efektivní, naprosto v pořádku
2: efektivní, ale pár poznámek/připomínek mám
3: nehodnotím ani jako efektivní, ani jako neefektivní, mám připomínky
4: dle mého názoru není právní úprava vůbec efektivní, mám připomínky</p> |
|--|

Odpověď, prosím, označte a níže odůvodněte:

1

2

3

4

.....

.....

.....

.....

.....

.....

DRUHÁ ČÁST: TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ

6. Domníváte se, že výkon trestu obecně prospěšných prací přináší nějaká pozitiva? Pokud ano, jaká?

.....

.....

.....

.....

.....

7. Domníváte se, že výkon trestu obecně prospěšných prací přináší nějaká negativa? Pokud ano, jaká?

.....

.....

.....

.....

.....

8. Horní hranice hodinové sazby pro výkon trestu obecně prospěšných prací byla snížena ze 400 h na 300 h. Jeví se Vám tato změna jako pozitivní nebo negativní?

- se změnou souhlasím
- se změnou nesouhlasím

Svou odpověď, prosím, odůvodněte:

.....

.....

.....

.....

9. Jaký je Váš názor na kvalitu práce odvedené jedinci odsouzenými k trestu obecně prospěšných prací?

- kvalita odvedené práce je stejná, jako kdyby ji vykonával kdokoli jiný
- kvalita odvedené práce je nižší

Prostor pro komentář, odůvodnění odpovědi:

.....

.....

.....

.....

.....

10. Jak hodnotíte ustanovení § 65 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, který stanoví, že soud může přeměnit trest OPP nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody, a to tak, že každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den odnětí svobody, ve vztahu k předešlé úpravě, která počítala dvě hodiny za jeden den odnětí svobody?

- přísnější sankci hodnotím kladně
- přísnější sankci hodnotím záporně

Svou odpověď, prosím, odůvodněte:

.....

.....

.....

.....

11. Setkal/a jste se v souvislosti s výkonem trestu obecně prospěšných prací s nějakými komplikacemi či úskalími? Pokud ano, s jakými? Opakovala se tato úskalí ve více případech?

.....

.....

.....

.....

12. Ohodnoťte, prosím, platnou právní úpravu trestu obecně prospěšných prací vzhledem k její efektivitě. Pokud se Vám zdá málo efektivní, máte konkrétní připomínky či nápady, které by ji mohly učinit efektivnější?

- 1: efektivní, naprosto v pořádku
- 2: efektivní, ale pár poznámek/připomínek mám
- 3: nehodnotím ani jako efektivní, ani jako neefektivní, mám připomínky
- 4: dle mého názoru není právní úprava vůbec efektivní, mám připomínky

Odpověď, prosím, označte a níže odůvodněte:

1

2

3

4

.....

.....

.....

.....

.....

.....